

Rusko-čečenské války a prohlubující se rozdíly ve vnímání těchto konfliktů

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obory:

Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Jovanka Wijsmanová

Vedoucí práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

Zadání bakalářské práce

Rusko-čečenské války a prohlubující se rozdíly ve vnímání těchto konfliktů

Jméno a příjmení: **Jovanka Wijsmanová**
Osobní číslo: P18000540
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Zadávající katedra: Katedra filosofie
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

Tato bakalářská práce rozebírá postupnou změnu ve vnímání rusko-čečenských konfliktů. V úvodu nejprve nastíní historii Čečenska a komplikovaných vztahů této země s Ruskem. V následujících kapitolách podrobně popíše první rusko-čečenský konflikt, kde se zaměří na mezinárodní, spíše shodnou a odsuzující reakci na ruskou agresi vůči Čečenské republice. Dále představí druhý rusko-čečenský konflikt s důrazem na postupnou změnu ve vnímání tohoto konfliktu jako války s terorismem v kontextu nedostatečných informací, pochybných svědectví a omezení nezávislé žurnalistiky. Na závěr práce ukáže rozdílné úhly pohledu na oba rusko-čečenské konflikty. Studentka se bude v průběhu vypracování práce řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce a bude práci pravidelně konzultovat.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

Cornell S., *Small Nations and Great Powers*, London: Curzon Press, 2001. 510 s, ISBN 0-7007-1162-7.
Galová C., *Čečensko, Vítězství a prohry*, Praha: Themis, 2000. 366s. ISBN 80-85821-79-6. Hughes H.,
Chechnya: from Nationalism to Jihad, Pensylvánie: University of Pennsylvania Press, 2007. 296 s. ISBN
9780812220308. Lieven A., *Chechnya: Tombstone of Russian Power*, New Haven and London: Yale
University Press, 1998. 436 s. ISBN 0-300-07398-4. Politkovská A., *Ruský deník*, Brno: Jota, 2007. 486 s.
ISBN 978-80-7217-471-3.

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání práce: 10. června 2020
Předpokládaný termín odevzdání: 30. června 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

26. dubna 2022

Jovanka Wijsmanová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a ochotu při konzultacích a zpracování této bakalářské práce.

Anotace

Tato práce se zaměřuje na rozdílné vnímání dvou rusko-čečenských konfliktů. Jádrem práce bude období od počátku první rusko-čečenské války v roce 1994 s meziválečným obdobím v letech 1996 až 1999 a následně druhý rusko-čečenský konflikt, který s ohledem na jeho dlouhé trvání omezíme rokem 2001. Cílem je analyzovat rozdílnost reakce mezinárodních organizací a médií na tyto válečné konflikty. První část práce se zaměří na pozadí historického vývoje Čečenské republiky a její tradice, společenské zřízení a počátek kavkazských konfliktů s Ruskem.

Klíčová slova

aul, klan, krevní msta, Ruská federace, rusko-čečenský konflikt, tejp

Abstract

This work focuses on the different perceptions of the two Russian-Chechen conflicts. The core area of study of this thesis will be the period from the beginning of the first Russian-Chechen war in 1994 including the interwar period in 1996 to 1999 followed by the second Russian-Chechen conflict. Due to the prolonged duration of this conflict, the analysis will stop in 2001. The goal of this thesis is to analyze the different reactions of the international organizations, as well as the media towards these conflicts. The first part of the work will focus on the background of the historical development of the Chechen Republic and its traditions, social establishment and the beginning of the Caucasian conflicts with Russia.

Keywords

aul, blood feuds, clan, conflict, Russian-Chechen conflict, Russian Federation, taip.

Obsah

1	Úvod.....	9
2	Historie čečenského národa.....	10
2.1	Původ čečenského národa.....	10
2.2	Národnost.....	11
2.3	„Kavkazsko-centrické“ vnímání světa.....	11
3	Hierarchie čečenských společenství.....	13
3.1	Pozůstatky kultu předků – kavkazské pojetí prestiže.....	14
3.2	Adatové (zvykové) právo a krevní msta.....	15
3.3	Nochčalla.....	16
3.4	Kmen jako typ společnosti.....	17
4	Pozadí národnostního cítění.....	18
4.1	Kontakty s Ruskem a kavkazská válka.....	18
4.2	První ozbrojená povstání proti Rusku.....	20
4.3	Počátek krvavé epizody Kavkazu.....	21
4.4	Imamát Avara Šámila.....	22
5	Čečenci a islám.....	23
6	Guerillová válka.....	25
6.1	Reakce na kavkazskou válku.....	26
7	Čečenský národ v 19. století.....	27
7.1	První světová válka a Kavkazané.....	27
7.2	Naděje na nezávislost.....	27
7.3	Rok 1944.....	28
7.4	50. léta – období rusifikace.....	28
7.5	Generál Dudajev a čečenské povstání.....	30
7.6	Období mafiánského kapitalismu.....	32
7.7	Občanská válka.....	33
8	Politická situace před první rusko-čečenskou válkou.....	34
8.1	Napjatá atmosféra v Moskvě a rok 1993.....	34
9	První rusko-čečenská válka.....	35
9.1	Předehra.....	35
9.2	Útok na čečenskou metropoli.....	36
9.3	Počátek invaze.....	36
9.4	Tragický silvestr 1994.....	37
9.5	Obsazení Grozného.....	38
9.6	Bud'onnovsk.....	38
10	Poválečná situace.....	39
10.1	Mírová jednání.....	39
10.2	Dagestánský Kizljár.....	39
10.3	Prezidentské volby v Rusku.....	40
10.4	Nástupce Dudajeva.....	40
10.5	Podpis Chasavjurtské mírové dohody.....	41
10.6	Nezávislost Čečenska.....	41
10.7	Posílení islámského sebeuvědomění.....	42
10.7.1	Islámské učení wahhábismus a politika.....	42
10.8	Útok na Dagestán.....	44
10.9	Napětí v Rusku.....	44
11	Druhá rusko-čečenská válka.....	46

11.1	Počátek nebo pokračování konfliktu?.....	<u>46</u>
11.2	Invaze.....	<u>46</u>
11.3	Útok na Groznyj.....	<u>47</u>
11.4	Oběti druhé rusko-čečenské války.....	<u>48</u>
12	Mezinárodní reakce na první rusko-čečenský konflikt.....	<u>49</u>
12.1	Média.....	<u>49</u>
12.2	Mezinárodní organizace.....	<u>49</u>
13	Reakce na první rusko-čečenský konflikt.....	<u>51</u>
13.1	Ruská nestátní televizní stanice NTV.....	<u>51</u>
13.1.1	TV Ostankino.....	<u>51</u>
13.1.2	British Broadcasting Corporation – BBC.....	<u>51</u>
13.1.3	The Guardian.....	<u>51</u>
13.1.4	Rada Evropy.....	<u>52</u>
13.1.5	Human Rights Watch.....	<u>52</u>
13.1.6	Organizace spojených národů.....	<u>53</u>
13.1.7	Evropská unie.....	<u>53</u>
14	Reakce na druhý rusko-čečenský konflikt.....	<u>54</u>
14.1	The Brown Journal of World Affairs.....	<u>54</u>
14.2	BBC.....	<u>54</u>
14.3	Organizace spojených národů.....	<u>55</u>
14.4	Human Rights Watch.....	<u>55</u>
15	Závěr.....	<u>56</u>
	Zdroje.....	<u>58</u>

1 Úvod

Tématem této bakalářské práce je rozdílné vnímání první a druhé rusko-čečenské války médií a veřejností. Toto téma jsem si vybrala s ohledem na moji dlouholetou charitativní činnost v občanském sdružení Berkat, které pomáhá zejména čečenským uprchlíkům a žadatelům o azyl v České republice pocházejícím z Čečenské republiky.

V roce 2002 jsem v rámci studijního programu občanského sdružení Berkat navštívila Inguško, Čečensko a uprchlické tábory na hranicích těchto dvou republik. Stále přítomné pozůstatky hrůz války, strach a bída, ale zároveň přesvědčení Čečenců o své výjimečnosti muselo ovlivnit každého, kdo Čečenskou republiku v té době navštívil.

Po letech dobrovolnické práce jsem stále pociťovala dluh k tomuto hrdému a nezlomnému národu. Potřeba zjistit více o pozadí strašlivých událostí 90. let byla stále přítomná. K pochopení těchto konfliktů je potřeba proniknout do podstaty struktury čečenské společnosti a její hierarchie. Úzkou spjatost s tradicemi a specifika geografického umístění čečenského národa taktéž nelze opominout.

Postupně tak nastíníme pozadí tradic, původ národa, rodinné vazby a pojetí striktně určených rolí kavkazských mužů a žen. Nedílnou součástí vývoje čečenského národa je i staletí trvající nadvláda Ruska a jeho mocenský přístup k řešení jakýchkoliv sporných otázek v této oblasti nacházející se na geograficky strategickém místě. Přesto je nutné vnímat výraznou rozdílnost pohledů na tyto konflikty. Vnímání příčin vypuknutí rusko-čečenských válek ruskými občany, Čečenci a ostatními Kavkazany, ale také světovými médii se dynamicky vyvíjelo v závislosti na politické situaci v Rusku, Čečenské republice, ale i v okolním světě.

Pokusíme se studiem rozličných materiálů dospět k nalezení důvodů měnícího se pohledu na první a druhou rusko-čečenskou válku. Předpokládáme, že první rusko-čečenský konflikt byl vnímán jako agrese Ruska a potlačení národnostně osvobozeneckého hnutí v Čečenské republice, zatímco druhý konflikt začíná být vnímán jako boj proti terorismu a snaha Ruské federace o zajištění bezpečnosti svých občanů. Zároveň se pokusíme poukázat na chybná rozhodnutí na obou válčících stranách vedoucích k pokračování či zintenzivnění bojů, která postihla především civilní obyvatelstvo a napáchala nedozírné škody.

Ve své práci se budu snažit o co nejvíce neutrální postoj a kritičnost k neakceptovatelným a neomluvitelným krokům učiněným na obou stranách válečného konfliktu. V závěru práce zhodnotím, jestli byly naše předpoklady správné či nikoliv.

2 Historie čečenského národa

2.1 Původ čečenského národa

Čečenci nazývají svou vlast *Nokhchichoe*, což v překladu znamená domov Čečenců. Název je odvozen od slova *Nokhchii*, jak sami sobě Čečenci říkají. Toto slovo je původně odvozené od etnonyma a toponyma velkého čečenského kmene *Nokhchmekhkakhoi*. První zmínky o tomto společenství najdeme ve středověkých gruzínských a arménských kronikách.

V Gruzii se arabské prameny zmiňují o výskytu slova *Nokhchii* již v 8. století našeho letopočtu. Jedná se pravděpodobně o slovo převzaté z íránského pojmenování Čečenců. S ohledem na ruské prameny se název Čečenci používá již od roku 1692, pravděpodobně z kabardského *Shashan*. Turkické etnikum nazývalo Čečence „*Sasani*“, Kabardinci „*Šasani*“ a Osetinci zase „*Cacani*“. Jedná se o různé fonetické transkripce stejného etnonyma a bylo v 16. a 17. století přejato i Rusy, a tak se z ruštiny rozšířilo do ostatních světových jazyků. Název Čečensko se objevil také za vlády Petra 1. Velikého v rusko-kalmycké dohodě z roku 1708 během reformy státní správy a rozdělení Ruska na gubernie. V roce 1719 bylo možné nalézt Čečensko i na jedné z historických map Severního Kavkazu. Nicméně existuje i ústně předávaná tradice, kde se odvození názvu vztahuje až k roku 1732 a k porážce kontingentu ruské armády u vesnice Chechen-Aul na řece Argun.

Pojem *Nakh*, znamenající lidé, se však nevztahuje pouze k Čečencům, ale i k Ingušům, Batům, Kistům a Tsova-Tushům. Spojuje je stejný jazyk, který patří do skupiny severovýchodních kavkazských jazyků, ale také tradice, kultura a původ. V historických análech se s názvem *Nachos* setkáváme poprvé již v polovině prvního tisíciletí před naším letopočtem, kdy se Vajnachové, jak si sami Čečenci říkají, objevují jako samostatný národ. Patří ke kavkazsko-balkánskému typu europoidní rasy.

Existuje několik teorií o době oddělení Ingušů od zbytku Vajnachů. Pohybují se v časovém rozmezí od počátku 17. století až do začátku 20. století. V pracích I. Georgi a I. Sthelina z let 1770 až 1776 nacházíme zmínku již o samostatném Ingušsku. Tento fakt zčásti vysvětluje rozhodnutí Ingušů zůstat neutrální v době rusko-čečenských konfliktů.

Přesto je etnické rozlišení těchto dvou národů velice komplikované a nejasné. Během osmnáctého století ruské autority stále používají pojem Čečenci i pro ingušský národ. Ingušský spisovatel Chakh Akhriev pojmenoval v roce 1870 své dílo Příběhy z čečenských zemí. Při sčítání lidu v roce 1897 byli Ingušové označeni jako jeden z čečenských kmenů. Mezi čečenskými a

ingušskými intelektuály docházelo opakovaně ke snaze o sjednocení těchto dvou národů, ale neúspěšně.

2.2 Národnost

Čečenci jsou zvyklí na demokratický způsob správy země. Před dobytím Rusy tvořili nezávislý národ s vlastním jazykem a jasným ohraničením svého území. Sociální a politické struktury měly podobu vzájemně se podporujících autonomních klanů, spojených do větší kmenové konfederace. V čele každého klanu stál vážený stařešina. Veškerá rozhodnutí se realizovala prostřednictvím volených rad či hlasováním. Ruská nadvláda vedla k rozpadu tohoto feudálního společenství. Své sociální postavení si musel každý vydobýt sám, například výjimečnou statečností. Čečenci si tradičně zakládají na silném pocitu vlastenectví, který se však liší od západem chápaného nacionalismu. Jeho kořeny sahají hluboko do minulosti, kdy vznikaly strážné věže, tzv. *bašni*, postavené po celé hranici Čečenska. Z nich bylo možné determinovat blízkí se nebezpečí s dostatečným časovým odstupem, aby se tzv. super-kmeny (*tukhums*) mohly spojit za účelem obrany. Tento pocit překlenující etnické identity byl přítomen ve všech místních kmenech.

2.3 „Kavkazsko-centrické“ vnímání světa

K pochopení dějin Kavkazu je nezbytné proniknout hlouběji do vnímání samotných Kavkazanů. Jedinečnost tohoto území začíná již jeho geografickým umístěním. Rozprostírá se od stepí severní Eurasie až po Střední východ. Je přirozenou spojnici mezi Černým a Kaspickým mořem, Evropou a Asií. Právem se nazývá křižovatkou národů. Ke kavkazským skalám byl za trest přikován samotný Prométheus.

Exkluzivita tohoto místa přinesla však i stinné stránky. Nepřetržité útoky sousedů však vedly pouze k pevnějšímu semknutí horalů. O dobytí a ovládnutí tzv. hedvábné stezky se snažili nejen Rusové, ale i Řekové, Římané, Mongolové a Turci, Arabové a Byzantinci, Peršané.

Kavkaz byl a je nejen spojnici, ale zároveň i předělem mezi severním, řídko osídleným a jižním, hustěji obydleným regionem. Nepřístupné vrcholy Kavkazu si dovozil dobývat jen málokdo. Darjalská soutěska, tzv. Alanská vrata, byla obávaným místem pro dobyvatele i zkušené válečníky, ale velkou zbraní v rukou horalů, o tom však budeme hovořit později. I přes zdánlivou nehostinnost poskytovaly Čečencům hory dostatek potravy. Pastviny pro skot, ale i zemědělskou půdu na rovinách byli schopni skvěle využít a dovedně kombinovat. Nikdy se zde však nedalo hovořit o klidném životě, jelikož nájezdy Turkických kmenů na severu byly velkou a stálou hrozbou. Turkičtí válečníci používali tzv. rychlé výpady za účelem krádeže dobytka, ale i k únosu horalů a

jejich následnému prodeji do otroctví na různých trzích. Při těchto nájezdech se horalé rychle stáhli do nedostupných hor. Taktiku bojových turkických kmenů pak posléze přejali za vlastní a v kombinaci s útočištěm z nepřístupných hor to byla velice úspěšná taktika.

Každodenní život pod neustálou hrozbou útoku spolu s bojem o přežití v náročných horských podmínkách formoval v Čečencích tvrdost, neústupnost, ale i statečnost a silný pocit pospolitosti. Horské vesnice, nazývané *auly*, se začaly systematicky opevňovat a byly bohatě vyzbrojeny. Každý rod si budoval vlastní obrannou věž. Ubránit jednotlivé vesnice bylo velmi náročné, a tak docházelo k sjednocování menších celků do větších obcí. Každý člen této obce, *uzden* (svobodný občan) měl za povinnost bránit nejen životy ostatních, ale také půdu a majetek. Být mužem v těchto obcích znamenalo obrovskou zodpovědnost a očekávalo se již od malých chlapců, že se naučí zacházet se zbraní, v tomto případě se šavlí a kindžálem. Tvrdá, až spartánská výchova chlapců byla samozřejmostí. Cílem a snem každého chlapce bylo stát se *džigitem*, což je odvozeno od turkického výrazu pro rytíře, hrdinu, smělého muže.

3 Hierarchie čečenských společenství

V historii většiny současných zemí lze nalézt zmínku o vývoji feudální společnosti či o vzniku prvního státu. Toto však není případ Čečenců. Upevňování moci knížat a chánů v sousední Osetii, Dagestánu a Kabardinsku bylo zcela v kontrastu s vývojem čečenské společnosti. Během 13. a 14. století se Čečenci postupně stěhovali z rovin do hor, kde byl princip lenního hospodaření neslučitelný s těžkým životem horalů. Namísto toho zde vznikla určitá podoba horské demokracie. Úlohu vůdčí vrstvy zde hrála volná horská společenství s rodově-klanovým základem. Čečenci v historii nikdy neměli panovníka a neměli ani stát, až na výjimečné pokusy o vznik státního útvaru ve 14. století, které byly krvavě potlačeny Tamerlánem, samarkandským vládcem, který soustavně masakroval čečenské *auly*. Tyto masakry vedly ke snížení populace Čečenců až na jednu třetinu a následně k jejich dříve zmíněnému stěhování do velehor, skýtajících ochranu, ale málo půdy pro pěstování obilí. Tamerlánovy útoky, ale i invaze Čingischána ve 13. století měly pravděpodobně zásadní vliv na formování čečenského národa.

Čečenci žijící v extrémně náročných podmínkách hor tvořili samostatná a izolovaná horská společenství s minimálním vzájemným kontaktem. Vznikaly *tukchumy*, což v perštině znamená klan, rod. Těchto *tukchumů* bylo přibližně deset a jejich dělení bylo spojeno s regionálním principem. Rodově-klanový princip rozděloval společenství na *tejpy* (z arabského *tajfa* – opět znamenající rod, klan). Respekt k jednotlivým *tejpům* roste v přímé úměře k jejich stáří. *Tejpy* se dělí dále na *gary* (větve), *gary* se dělí na patriarchální rodiny zvané *nekje* a posledním článkem jsou rodiny, *dozaly*. Počet *tejpů* se postupně zvyšoval až na 150. Symbolem *tejpů* je *tejpová hora*, podle které pak *tejp* nese své jméno. Zajímavostí je, že do jinak pevně rodově semknutých společenství byli přijímáni i cizinci. Má to pravděpodobnou souvislost s navýšením počtu bojeschopných mužů. Původ *tejpů* je velice důležitý a nalezneme zde *tejpy* původu dagestánského, gruzínského, ale i židovského, ruského či kozáckého. Jedná se jakýsi národ v národě. Zásadní je vedle původu také čest *tejpů*. Během 20. století se pak původ *tejpů* stal důvodem k neshodám a k politickým intrikám uvnitř společenství. Jan Česnov, uznávaný ruský etnolog, považuje *tejp* založený na pokrevně příbuzenském principu a statkářském způsobu obdělávání půdy za schopný přežít i v těžkých podmínkách Kavkazu, schopný bránit každého jednotlivce a občanskou důstojnost svých členů. *Tejp* však neuznává stát a zakládá si na rovnosti a rovnoprávnosti Čečenců, jsou tzv. bratrstvem svobodných lidí tvořící čečenský národ.

V čele každého *tejpu* byla rada stařešinů, *mechk kchel*, tvořili ji nejstarší a nejrespektovanější příslušníci *tejpů* tzv. *sivobradí*. Tato rada se těšila obrovské autoritě a zajišťovala tak disciplínu v jinak svobodném společenství. Rada starších řešila nejdůležitější problémy *tejpů*, rozhodovala o vyhlášení války či začátku zemědělských prací.

Čečenské společenství však nemá pouze toto geneticky určené členění do *tejpů*, ale vyskytuje se zde také teritoriální uspořádání. Tzv. *kup* je jeho nejmenší jednotkou a skládá se zhruba z deseti rodin z jedné vesnice. Několik těchto *kupů* tvoří celou vesnici tzv. *jurt*. Jurty se dále sdružují do okresní obce. V čele každé této buňky stojí nejváženější člen vesnice. Toto členění pak logicky naráží na diferenciaci *tejpovou*, která je s ohledem na svou mobilitu silnější. V teritoriálním členění by však nemuselo docházet ke svárům z důvodu původu *tejpu*, a tak se leckdy toto členění jeví jako možné řešení klanových rozepří. Výstižné je v tomto případě čečenské přísloví: Blízký soused je lepší než vzdálený příbuzný. Odvolává se tak na tzv. institut vzájemné pomoci nutný k přežití v extrémních podmínkách hor.

3.1 Pozůstatky kultu předků – kavkazské pojetí prestiže

V úhlu pohledu západního myšlení zůstává krádež trestným činem a je nutné ji potrestat. Stejný pohled mají i Kavkazané a krádež by stála *džigita* jeho dobrou pověst. Rozdíl však je v pohledu na slovo krádež. „Násilím odebrat“ nebylo vnímáno jako synonymum pro slovo „okrást“. Podle etnologa a kavkazologa Sergeje Anatjunova je pro Kavkazany odebrání majetku násilím silnějšímu soupeři projevem mužnosti. S ohledem na omezené zdroje obživy, které nabízejí velehory, docházelo k častým rychlým nájezdům na bohatší sousedy, jak jsme se již zmínili dříve. Tyto aktivity byly postupně legitimizovány právě důrazem na mužnost. Nezřídka docházelo k potyčkám mezi celými vesnicemi za účelem získání úrodné půdy. Je však nutné dodat, že se tento téměř „národní sport“ odehrával pokud možno bez zranění či obětí, aby nedošlo k vyvolání krevní msty. Muži tak chodili vyzbrojeni i při zemědělských pracích, ale i při bohoslužbách, ať už v kostele, mešitě či synagoze.

Stát se hrdinou, o kterém se zpívají písně a vyprávějí příběhy, je splněným snem *džigita*. Nájezdy na soupeřící *tejpy* či válečné činy byly možností, jak prokázat svou odvahu a získat tak uznání. Odvaha jednotlivce mohla zvýšit prestiž celého *tejpu*, ale stejně tomu bylo i v opačném případě, ztráta cti či jen náznak strachu mohl vrhnout stín na celý klan. U Čečenců tyto pohanské kultury předků přezívají dodnes. Každý Čečenec musí znát nejméně osm generací svých předků. Nejednou se stala neobratná zmínka o nedůstojném počínu prapraděda záminkou k vleklým konfliktům mezi *tejpy*.

3.2 Adatové (zvykové) právo a krevní msta

Neexistence klasických států a zpočátku spíše nevýrazná úloha náboženství vedly k tomu, že jediné právo, které kavkazští horalové uznávali, bylo *adatové* právo. Jedná se o nepsaná pravidla a normy, které však byly důsledně dodržovány. Nejvyšším trestem nebyla smrt, ale ztráta cti, kterou si nikdo nemohl dovolit. Svoboda a čest stály vždy na prvním místě. Mechanismus justice zde byl nahrazen principem krevní msty a veřejného mínění.

Každý muž musel dodržet slovo a zabezpečit svou rodinu, být za každé situace odvážný, pohostinný a pravdomluvný. Každá žena si zakládala na své počestnosti. Tím, že Čečenci neměli společenské rozvrstvení na třídy, zcela je minulo nevolnictví a státní zřízení, byli tak dávno před západním světem jednou z prvních demokratických společností, kde si byli všichni víceméně rovni. V čečenském jazyce se původně ani nevyskytovalo slovo „pán“, jehož místo zaplnilo slovo *gospodin* přejaté až v 19. století z ruského jazyka.

Samotná krevní msta byla účinným nástrojem k dodržování pravidel podle uznávaného *adatového* práva. Vykonávala se bez ohledu na bohatství či postavení provinilce a jeho *tejpu*. Mohl ji vyhlásit jak jednotlivec, tak celý *tejp* podle závažnosti činu. Msta dopadala hlavně na mužské členy rodiny a mohla se táhnout několik generací. Jsou známy případy úplného vyhlazení celého klanu a vypráví se i o mstě trvající téměř 250 let. Krevní msta nenabývá rozměrů vendety například u Korsičanů, nejde zde o emoce, ale o povinnost. V případě zabití byl hrob nepomstěného označen speciálním kamenem, dokud nebyla vykonána msta, která nikdy nemohla být promlčena.

Po vyhlášení krevní msty radou starších následovala řada rituálů, např. předání beraní hlavy jako symbol vyhlášené msty konkrétnímu klanu nebo rodině. *Tejp* měl možnost provinilce vydat, což ale bylo téměř výjimečné. Rodina provinilého měla zase možnost do jednoho dne opustit vesnici. Snižovala se tak šance na rozšíření msty na celý *tejp* a existovala i možnost diplomatických jednání a případného odpuštění. Při rituálu odpuštění oholil nejbližší příbuzný zabitého provinilci hlavu a krk, čímž dal najevo, že mu odpouští. K tomu však docházelo v případech menších přestupků jako např. neúmyslného zabití a vyjadřovalo moudrost a silnou vůli postižené rodiny. Oholení kníru a krku mohlo znamenat, že rodina odolala pokušení podříznout viníkovi hrdlo a zároveň byl knír na Kavkaze výrazem mužnosti.

Pro mstitele vyhlášení krevní msty znamenalo zákaz holení vousů, musel opustit svou rodinu a nesměl mít žádný poměr se ženou. Pomsta se tak stala doslova jeho jediným životním posláním. Překvapujícím faktem je, že krevní mstu mohla vykonat i žena. V některých oblastech zas

bylo možné se z krevní msty vyplatit a to zejména dobyt看em. Ne vždy to však očistilo rodinu od hanby.

Výstižná jsou slova čečenského spisovatele S. Jašurkajeva: „Strach ze smrti je vlastní každému člověku... Dá-li Čečenec svůj strach najevo, je už pro všechny, kdo ho znají, mrtev. Už nikdy nebude mít kamarády, příbuzné, milovanou dívku – odešel už do nesmrtelnosti hanby.“¹

Velké rozdíly dnes nalezneme mezi obyvateli měst, rovin a obyvateli hor. V důsledku urbanizace a modernizace došlo k oslabení některých tradic a identifikace s klanem. Čečenec obývající města je stále silně vázán na rodinu a otázka cti je pro něj také na prvním místě. Je ale jednodušší urazit tradicionalisticky vnímajícího a cítícího Čečence i sebemenší nevhodnou poznámkou, než většinu Čečenců obývajících dnešní města.

Čečenci sami o sobě říkají, že je těžké být Čečencem. Čečenec nesmí chybovat. Jestliže hovoříme o statečnosti a hrdinských činech Kavkazanů, u Čečenců je tato statečnost dotažena do extrému. Někteří je vnímají jako fanatiky. Jedná se však spíše o fenomén obsahující absolutní vnímání svobody a stavu *jach'*. S. Jašukrajev: „Čečenec nad sebou strpí jen tři věci: svoji papachu, střechu svého domu a nebe. Jediný, jehož nadřazenost nad sebou uznává, je Bůh. *Jach'* není sebejistota, ale jistota s hlubokými kořeny, jež tkví v genetickém základu, zatímco sebejistota tkví v hlouposti. Ten, kdo je ve stavu *jach'*, si je jist, že udělá to, co se má stát. Je to vnitřní, nepsaný, pro Čečence však nade vši pochybnost po celý život platný zákon.“². Jak se toto *jach'* fatálně projeví v rusko-čečenských konfliktech, popíšeme později.

3.3 Nochčalla

Nochčalla je slovo pro horskou etiketu. Jednotlivá kavkazská etnika mají určité rozdíly v této etiketě, ale společné mají střízlivost, zdrženlivost a úctu k jednotlivci. *Nochčalla* v sobě zahrnuje i významy jemných gest a posunků, mimiky. O nadávkách a sprostých slovech u Čečenců neuslyšíme téměř vůbec. I jemná gesta měla svou hlubokou symboliku. Například žena vždy kráčí pár kroků za mužem, což může v dnešní emancipované společnosti připadat jako nehorázné ponížení, byl to ale naopak projev úcty k ženám a jejich ochrany. Z důvodu neustálého nebezpečí útoku ze soupeřících *tejpů*, cizinců, ale i vlků, šel muž vždy první, aby ženu ochránil. Mladší muž zase musí kráčet nalevo od staršího. Tato úcta ke starším má však i druhou stranu mince, starší muž

1 JAŠURKAJEV, S. 1999. *Jach'*. *Dněvník čečenského pisatelja*. Dostupné z: <http://lib.ru/MEMUARY/CHECHNYA/dnewnik.txt>

2 JAŠURKAJEV, S. 1999. *Jach'*. *Dněvník čečenského pisatelja*. Dostupné z: <http://lib.ru/MEMUARY/CHECHNYA/dnewnik.txt>

nemá právo chybovat, ani být pošetilý, což se dá u mladých omluvit. Leží na něm obrovská tíha odpovědnosti za celou rodinu.

Zdrženlivost Čečenců je viditelná již při prvním kontaktu s nimi. Čečenci potlačují své city a emoce, jsou málomluvní, neprojevují radost ani zármutek, jsou zdrženliví v pití i jídle. Projevy otcovské lásky jsou přijatelné jen do věku šesti let syna. Muži na veřejnosti neprojevují své city k ženě. Pro syna je otcovo slovo zákonem. Každý *džigit* prošel tvrdým výcvikem jízdy na koni a zacházení se zbraní, učil se zdrženlivosti. Přesto jsou například fyzické tresty v rodinách spíše výjimkou. Ženy se v čečenské společnosti těší hluboké úctě. Česnov popisuje vnímání ženy jako nositelky vysokých mravních hodnot. Dotknout se ženy je zcela nemyslitelné. Dotek dlaně ženy byl brán jako nabídka k sňatku. Poskvrněná žena se ocitla v neřešitelné situaci a mohla být dokonce svou rodinou zavražděna. Časté bylo i unášení nevěst, které mohlo být i předem dohodnuté. Žena mohla dokonce zabránit boji mezi muži, pokud hodila svůj šátek mezi válčící, byl to jasný signál k ukončení konfliktu. Tuto symboliku použily čečenské ženy i v rusko-čečenských konfliktech a házely své šátky pod ruské tanky. Není nutné konstatovat, že neuspěly.

V rámci etikety je nutné zmínit i hranice humoru, kdy se u Čečenců jedná většinou o ironii a sebeironii. Dvojsmyslné narážky jsou zcela nemyslitelné. Pochopit čečenský humor není jednoduché.

3.4 Kmen jako typ společnosti

Kmenové společnosti se na rozdíl od státu či náčelnictví skládají ze stovek členů uskupených do jednotlivých vesnic. Základem vztahů jsou zde příbuzenské vazby a nalezneme zde více formálně uznaných příbuzenských skupin tzv. klanů. Nejedná se o třídní rozdělení společnosti a vládnutí má formu rovnostářství. Centralizovaná moc státu není zastoupena a zároveň zcela chybí i byrokracie. Řešení konfliktů není v moci soudců na základě psaných zákonů, ale jedná se o neformální řešení, která jsme již popisovali dříve. Základní snahou při řešení konfliktů je u příbuzensky provázaných uskupení vždy snaha o dohodu a smír. U kmenové společnosti nenalezneme hierarchii osídlení ani tzv. hlavní město. V otázce ekonomické se jedná o soběstačné společenství založené na reciproční směně produktů a služeb, půda je pod kontrolou jednotlivých klanů. Stratifikace společnosti neexistuje, otroctví se zde nevyskytuje. Rovnostářská forma vlády neumožňuje vznik elity se svými privilegii a luxusním zbožím, ale také nejsou budovány veřejné stavby. Sdělování informací s ohledem na omezené množství členů probíhá v rámci celého společenství. Postavení stařešiny, tzv. velkého muže, není dědičné, ale je nutné si ho zasloužit na základě svých osobních vlastností a skutků.

4 Pozadí národnostního cítění

Čečenci patřili k největšímu národu severního Kavkazu co do počtu svých členů. V roce 1847 obývalo Kavkaz na jeden a půl milionu Čečenců. Během rusko-kavkazských válek došlo k zdecimování tohoto počtu až na pouhých 116000 v roce 1867. Podobně decimující byl i dopad deportací v roce 1944, o kterém se zmíníme později v kapitole Rok 1944.

4.1 Kontakty s Ruskem a kavkazská válka

Strategická pozice Kavkazu byla důležitým bodem nejen pro Rusko, ale i Turecko a Írán. Ze severu se na toto území se zásadní obchodní cestou tlačilo Rusko. Tzv. volžská obchodní cesta zajišťovala přístup ke Kaspickému moři. Ruský car Ivan IV. Hrozný získal toto území silou během let 1552 až 1556. Podporu knížat ze severozápadních částí Kavkazu si pak získal sňatkem s kabardinskou princeznou Kučenej v roce 1557.

Z jihu s na Kavkaz tlačily mocné státy Osmanské říše, ale i ze západu čelil rozpínavosti Osmanů. Černé moře v tomto období spadalo pod Turecko. K tomu se přidávali invaze Safijovců, Perské dynastie vládnucí v 16. a 17. století. Všechny tyto tlaky ovlivňovaly nejen Kavkaz, ale celé Rusko. V době tzv. livonské kampaně dobylo krymsko-tatarské vojsko předměstí Moskvy a v roce 1571 ji dokonce zapálilo. V těchto časech se odrážení útoků z Turecka účastnily i oddíly čečenské. Kontakty s Rusy byly spíše opatrně přátelské a přítomnost ruských oddílů byla jistou zárukou bezpečí v době neustálých invazí ze všech stran.

Křehké „přátelství“ však vzalo za své již v roce 1594 po snaze vojvody Chvotostina podmanit si odbojné horaly, jež skončila velkým ruským neúspěchem a krveprolitím.

Další pokus učinil car Boris Godunov o deset let později. Prvotní úspěch ruského vojska a dobytí pevnosti Tharghu (nachází se v blízkosti dnešního hlavního města Dagestánu Machačkaly). Místní vládce šamchál Sultán-Muta dokázal sjednotit obranné vojsko složené z mnoha dagestánských a východočečenských dobrovolníků, ale také osmanských posil. Přes 7000 ruských vojáků padlo. Tato porážka přispěla ke zhoršení již tak napjaté vnitrostátní situace, kterou využilo polské vojsko a v roce 1610 obsadilo Moskvu. Veškeré snahy o podmanění Kavkazu tak na nějaký čas utichly.

Kavkazský region byl i nadále pod silnými tlaky ze strany Osmanské říše. Ta se snažila expandovat na území na západním pobřeží Kaspického moře ovládané Safijovci, kteří byli na začátku 18. století oslabeni invazí afghánských kmenů. Případná přítomnost silného ruského státu

v této oblasti se začínala jevit výhodnou nejen pravoslavnému království Kartli-Kachetie, ale i dalším zemím východogruzínského regionu. Rusko by mohlo hrát roli ochránitele v neustále sílících konfliktech s muslimskými společenstvy. Ruský imperátor Petr I. Veliký vyslal svá vojska v roce 1722 na Kavkaz. I když jeho vojska dosáhla Baku, byla nakonec tureckým tlakem donucena se stáhnout.

Tento částečný neúspěch však cara Petra I. Velikého neodradil. Ve stejném roce založil v údolí řeky Sudak pevnost Svatý Kříž. Mocné a sílící Rusko přestalo mít zájem o rozvoj spojeneckých a obchodních kontaktů s chudými a svobodnými společenstvy Kavkazu. Začala tak politika dobývání a jedná se pravděpodobně o začátek koloniální politiky Petrohradu vůči tomuto regionu. Pro Rusko bylo zásadní zavedení nevolnictví, ruských právních norem a získání přírodního bohatství Kavkazu. V roce 1782 tak Petr I. Veliký vydal výnos rozdělující úrodnou půdu Kavkazu (včetně jeho obyvatel) svým loajálním stoupencům a ruské aristokracii. Narazili zde však na tvrdý odpor svobodně smýšlejících a žijících horalů. Tento moment je zásadní v pohledu na původ konfliktů s Ruskem, který nebyl náboženský, ale jednalo se o snahu zachovat si své tradice, svobodu a způsob života.

Horalé reagovali na expanzivní koloniální politiku Ruska ozbrojenými nájezdy na vojenské základny, ale také na nové obyvatele obsazených úrodných nížin. Nadále pokračovali v rychlých výjezdech, aby získali dobytek či zajatce, za které pak vyžadovali výkupné. Na straně horalů bojovali nejen čečenské a ingušské *tejpy*, na jejich stranu se přidali i ukrajinští a ruští kozáci, kteří odmítli přijmout nevolnictví a od 16. století prchali z Ruska na jih. Každý úspěch povstalců vyvolal o to silnější reakci Ruska a posílení ruských vojenských základen.

Konec 18. století znamenal nezadržitelnou expanzi Ruska na Kavkaz. Taktika předsunutých základen a linie opevněných pevností umožňovala navýšení počtu jejich posádek. V této snaze se na stranu uchvatitelů připojili i pravoslavní Osetinci. Ti se podíleli na vybudování opevněné linie i strategické gruzínské vojenské cesty tzv. *vojenno-gruzínskaja doroga*. Tato cesta vedla přes obávanou Darjalskou soutěsku a stala se spojnicí mezi Ruskem a jižním Kavkazem i s Kartli-kachetinským královstvím.

Nezanedbatelným strategickým krokem Ruska bylo vydání říšského výnosu roku 1721, kterým přesouvali kozáky z posádek u řek Těrek a Kubáň do pevností v nově vybudované opevněné linii. Zároveň s tím začalo násilné přesídlování kavkazských *aulů* do výše položených zemědělských oblastí a osidlování „uvolněných“ úrodných nížin kozáky. Rusové tak zpřetrhali přátelské vazby mezi kozáky a horaly a zároveň se snažili postupným ztěžováním životních

podmínek horalů zlomit jejich odpor a prosadit ruskou koloniální nadvládu. Kozáci se ocitli v nezáviděníhodné situaci, kdy čelili trestným výjezdům horalů, ale zároveň se mohli stát i terčem útoku ruských vojsk.

Zlomovým byl rok 1774, kdy Rusko vyhrálo vleklou rusko-tureckou válku a zbavilo se tak hrozby z jihu. Neustávající prosby Kartli-kachetinského království o pomoc při obraně proti kavkazským sousedům byly nakonec vyslyšeny a v roce 1783 Kateřina II. Georgievským traktátem přijala toto království jako protektorát.

4.2 První ozbrojená povstání proti Rusku

Mezi první organizovaná povstání severních Kavkazanů proti Rusku patří povstání pod vedením šejcha Ušurmy Mansúra. Jednotícím prvkem pro něj byl islám a boj proti „nevěřícím“. Podařilo se mu tak sjednotit Čečence, Dagestánce, Čerkesy, Adygejce a Kabardince. Pro Rusko se tak postupně stával velkým nebezpečím, obzvláště při snaze navázat kontakty s Osmanskou říší.

Rusko se rozhodlo pro razantní krok a během tajného tažení pod vedením plukovníka Pieri nejprve obklíčila a pak vypálila šejchův rodný *aul*, vesnici Aldy. Jako odpověď vyhlásil Ušurma Mansúr Rusku svatou válku tzv. *ghazavát*. Přeživší vesničané spolu s muži z okolních vesnic Pieriho vojsko přepadli, rozdrtili a všechny vojáky pobili.

Mansúrovy ambice tím ale neskončily. V roce 1785 se mu podařilo sjednotit vojsko o síle 12 000 mužů a za cíl si zvolili strategicky položenou pevnost Kizljár. Tu se neúspěšně pokoušel dobýt až do roku 1791, kdy byl zrádně zajat a za podivných okolností v roce 1794 v zajetí zemřel.

K velké změně přístupu došlo i na východní straně Kavkazu v Kartli-kachetinském království. Toto království, původně Rusku pozitivně nakloněné a žádající Rusko o ochranu před výpady Kavkazanů, se výnosem ruského cara Alexandra I. z roku 1783 stalo novou ruskou gubernií. Pro Gruzínce to byl šok, a tak důrazně protestovali proti zavádění nevolnictví v západní Gruzii. Nový ruský přístup byl však znatelný i v tvrdém a krvavém potlačení těchto národních povstání. Samo Rusko bylo v očekávání války s Napoleonem a nemohlo si dovolit jakékoliv nepokoje na svém území. V roce 1804 pak propukla válka s turkickou dynastií Kádžárovců z Persie, ke kterým se přidaly i některé ázerbájdžánské chanáty. Romanovci se opojeni úspěchem svých tažení vrhli v roce 1807 i do dalšího konfliktu s Osmany. Vítězstvími v těchto konfliktech Rusko získalo značné území sahající až k řece Arax. Posledním odolávajícím územím ruské expanzi byly hory severního Kavkazu.

V roce 1829 došlo k prvním cíleným vojenským úderům proti vzpurným Čečencům. Car Nikolaj v témže roce vydal příkaz k tvrdému potlačení jakéhokoliv odporu. Ruští velitelé byli dobře obeznámeni s nezkrotností horalů a jejich touhou po svobodě. Při útocích tak volili i taktiku „nečistého“ boje což bylo zničení a vypálení *aulů* odporujících Čečenců.

4.3 Počátek krvavé epizody Kavkazu

Pokud chceme pochopit sílící urputný odboj Čečenců vůči ruské expanzi, musíme začít již v roce 1816, kdy tehdy ještě car Alexandr I. jmenoval guvernérem nově vzniklé gubernie Gruzie generála Alexeje Petroviče Jermolova. Ten se netajil svou averzí vůči Čečencům, které považoval za nebezpečný a drzý národ. Postupně budoval další předsunuté základny včetně pevnosti Groznaja, kterou příznačně vybudoval na místě vypálených čečenských vesnic. Tento systém vojenských základen získal název „Jermolův systém“. Přístup z pozice síly byla jeho základní vojenská taktika. V roce 1829 nechal vypálit a vyvraždit čečenskou vesnici Dadan-jurt. Povraždili nejen muže, ale i starce, ženy, které před tím znásilnili a děti. Prosperující a soběstačná vesnice byla srovnána se zemí. Tyto zruďné činy by dnes byly považovány a souzeny jako válečné zločiny. Ve své době byl však Jermolov na tyto vojenské „úspěchy“ natolik pyšný, že je dokonce do detailu popsal ve svých memoárech. Brutalita těchto útoků i na zcela mírumilovné vesnice byla šokující i pro otrlé ruské vojáky, kteří popisovali tyto vojenské operace ve svých pamětech.

Svědectví o zvěrstvech páchaných na civilním obyvatelstvu popsal v roce 1852 i spisovatel Lev Nikolajevič Tolstoj: „O nenávisti k Rusům nikdo ani nemluvil. Cit, který naplňoval všechny Čečence, velké i malé, byl silnější než pouhá nenávist. To nebyla nenávist, tyto ruské psy už ani za lidi neuznávali a nesmyslná krutost těchto tvorů byla jim tak odporná, hnusná a nepochopitelná, že touha je vyhubit, jako toužíme vyhubit krysy, jedovaté pavouky a vlky, byla v nich citem tak přirozeným jako pud sebezáchovy.“³

Jermolov se však krutě mýlil, když se optimisticky domníval, že tento „čečenský problém“ vyřeší do roku 1820 a tento lid s pokorou přijme nadvládu Ruska a stane se jeho poslušným poddaným. Opak se stal pravdou. Stále živé *adatové* právo a krevní msta se dostaly ke slovu. Horalové zasvětili své životy pomstě za tyto brutální a nelidské činy. Stejný přístup, jaký zaujal Jermolov, měli i další vojenští velitelé. Guerillový způsob boje Čečenců byl nezlomitelný, a tak se Rusové soustředili na likvidaci *aulů*, které tyto bojovníky zásobovaly jídlem a podporovaly je. Tato

3 TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Hadži Murat*. 3. vyd. v Albatrosu. Přeložil Jan CAHA. Praha: Albatros, 1979. Zlatoroh (Albatros).

genocida na civilním obyvatelstvu tak byla pro mnohé omluvitelná. George Derlugian, sociolog ruského původu, nazval Jermolova aristokratickým rasistou, který k Čečencům přistupoval shovívavě a snažil se je chránit před nimi samými. Věřil v tzv. břímě bílého muže.

Pochopení krevní msty jako součásti *adatového* práva uznávaného Čečenci je zásadní pro hlubší vhled do rusko-čečenských konfliktů. Tyto konflikty nebyly založeny na etnických či náboženských otázkách, ale právě na výše zmíněném *adatovém* právu a pomstou za hrůzné činy ruských uchvatitelů. V této pomstě se národy horského Kavkazu semkly a spojily do sjednocovací války za svobodu a přežití jejich hodnot.

4.4 Imamát Avara Šámila

Třetím imámem Dagestánu se roku 1834 stal Avar Šámil pocházející z horského *aulu* Gimry. Byl to rozený vojevůdce, politik a diplomat, který vynikal svou zdatností, odvahou a silou. Přesto nepatřil mezi fanatiky a extremisty bojující slepě proti ruské nadvládě. Naopak, pokoušel se o diplomatické řešení napětí a sjednání mírové dohody založené na oboustranném kompromisu. Tato možnost však byla pro vítězné Rusko zcela neakceptovatelná. Navíc tyto návrhy přicházely od Ruskem opovrhovaných „barbarských“ horalů. Generál Rosen, velitel tehdejší vojenské fronty na Kavkaze, vyzval Šámila k okamžité kapitulaci a po odmítnutí této výzvy se vydal na krvavé tažení proti kavkazským *aulům*, aby tento problém rychle a důsledně vyřešil.

Šámil stál před nelehkým úkolem. Bylo potřeba sjednotit odbojné horaly do centralizovaného státu, což se předtím ještě nikomu nepodařilo. Jeho název byl vojensko-teokratický stát Dagestánu a Čečenska.

5 Čečenci a islám

Islám se mezi Čečenci začal rozšiřovat již v 15. století. Pronikal sem ze sousedícího Dagestánu a Kabardinsa. Arabské písmo se stalo základem pro písmo čečenské. Některá horská společenství si však ponechala vyznání pravoslavného křesťanství přijaté od gruzínských misionářů. Islám se tak stal nedílnou součástí čečenského národa i přes počáteční „vlažný“ přístup a snahu zachovat si původní pohanské tradice. V dobách krize a konfliktů to ale byl silný a mocný nástroj mobilizace jinak rozdílných etnik. Islám pronikal do čečenské společnosti pozvolna a trvalo téměř pět set let, než byl opravdu do hloubi přijat. Pomalé tempo pronikání islámu, tzv. islamizace, umožnilo zcela přirozené a plynulé prolnutí některých pohanských tradic s islámem a vytvoření tzv. národního islámu.

Tvrdá vojenská taktika Ruska vedla k nebývalému zrychlení rozšíření islámu po celém Kavkaze. Nejblíže tradicím a způsobu života horalů bylo tzv. súfijské učení (*tarika nakšbandíja*). Určujícím se stalo právo šarija. Přívrženci tohoto směru věřili, že věřící sešli ze správné cesty hlavně vinou vlády nevěřících. Součástí byla ideologie súfismu, cesta duchovní očisty odříkáním a sebezdokonalováním poznání božské pravdy. Zahrnovala i některé místní obyčeje a religiózní mystiku. Súfisté vyznávali rozlišení věřících na duchovní učitele a učedníky. Učedník svému mistru bezvýhradně věřil a byl mu zcela oddán. Filozofie a praktiky súfijské cesty se dědily z generace na generaci. Mnoho povstání ve 20. století bylo ovlivněno právě tímto učením. Vzniklo mnoho súfijských sekt tzv. *virđ*, které vykazovaly stejný princip solidarity svých členů, jaký byl i u solidarity *tejpové*. I v dnešní době nalezneme v Čečensku přes 30 různých *virđů*, jejichž vzájemné vztahy mohou být až nepřátelské.

Svatá válka tzv. *ghazavát*, měla být vedena v několika etapách. První byla nasměrována proti místní aristokracii, která byla podporována Ruskem řadou privilegií. Druhá pak proti vlastním nevěřícím a poslední proti Rusku samotnému. Šámil zahájil *ghazavát* pobitím většiny chánů a beků v Dagestánu (označení členů dědičné feudální šlechty a tzv. válečné šlechty). Tím osvobodil nevolníky a rolníkům přerozdělil zabranou půdu zbohatlíků.

Čečenská rada starších povolala Šámila do čela svého odboje v roce 1839. Tím se Šamilův imamát rozšířil z Dagestánu do Čečenska. Následně v roce 1840 propuklo velké čečenské povstání. Mobilizace byla ohromná i díky principu rovnosti. Žádné etnikum nemělo zvláštní privilegia. Po vzoru rady stařešinů fungovala i v imamátu jakási státní rada tzv. *dívan-cháné* skládající se z teologů, Šamilových zástupců tzv. *vekilů* a bojujících vykladačů *naksbandíji* tzv. *muršídů*. Rada

měla za úkol rozhodovat o nevojenských záležitostech formou většinového hlasování. V imamátu začalo platit právo šaría. Byly zakázány svátky a oslavy, trestalo se uplatňování krevní msty, kouření a pití alkoholu, bylo povoleno mnohoženství.

6 Guerillová válka

Pro ruské vojenské oddíly, zvyklé bojovat v rovinném terénu, bylo nemožné adekvátně reagovat. Na rozdíl od zmobilizovaného kavkazského obyvatelstva, které bojovalo za svou víru a svobodu, byli ruští vojáci zvyklí poslouchat rozkazy nadřízených. Ti se tak stali jako první cílem útoků a bezradní ruští vojáci bez velení se pak stali lehkou kořistí. V těžko přístupných horských terénech měli horalové výhodu a naopak, ruští vojáci nemohli vytvořit navyklé formace a útočit s bajonety, jak byli vycvičeni. Jedinou výjimku tvořily kozácké jízdy, zvyklé bojovat v těžkých podmínkách Kavkazu.

Taktika rychlých výpadů horalů s kombinací rychlého ústupu byla velice úspěšná. Nevýhodou kavkazských bojovníků byla malá disciplína a svéhlavost. Každý muž Kavkazu byl vychováván spartánskou výchovou a od útlého dětství se učil zacházet s kindžálem a jízdě na koni. Být *džigitem* bylo ctí i povinností každého muže. Pokud k tomu připočteme pohostinnost a vzájemnou pospolitost obyvatel horských *aulů*, byla guerillová válka jednoznačnou výhodou a silnou zbraní. Jedinou zbraní v rukou ruských vojsk byla represe místního obyvatelstva.

Boje byly vedeny s ohledem na roční období. V horských oblastech bylo pro ruské oddíly výhodné bojovat v létě, jelikož již tak obtížně přístupné oblasti byly během zimy pro ruské povozy zcela nedosažitelné. Naopak boj v nížinách v převážně bukových lesích byl veden v zimě, kdy opadané listí nemohlo poskytnout Kavkazanům přirozený úkryt a bylo snadnější přebrodit řeky.

Nepoměr v počtu Šámilových bojovníků, kterých bylo zhruba 40 000, oproti až 300 000 mužům na straně ruské armády, byl vyvažován pověstnou statečností horalů, ale i strachem z hanby. Jak jsme se již zmínili dříve, hanba muže padala na celou rodinu a *tejp*, utéct z boje tak bylo zcela vyloučeno. Postupně se tak všichni bojeschopní muži přesouvali na válečnou frontu a ženy, starci a děti byli nuceni ustupovat dále na jih do neúrodných částí Kavkazu. Rusko se tak uchýlilo k taktice používající teror vůči civilistům, vypalování vesnic a likvidující úrodu. To, v kombinaci s obrovskou početní převahou ruského vojska, postupně vedlo k nevyhnutelné porážce horalů.

V 50. letech 19. století již byly některé čečenské *auly* na pokraji svých sil a začaly si připouštět možnost přijetí ruské nadvlády. Narůstal počet bouřících se *aulů* proti nekompromisnímu imámovi Šámilovi. Nelíbil se jim ani přístup Šámila k půdě, kterou obdarovával své věrné, což odporovalo *adatovému* právu, které Čečenci stále uznávali. V roce 1859, 25. srpna, byl samotný

Šámil obklíčen ruskou armádou pod vedením generála Barjatinského v poslední pevnosti horského *aulu* Gunib v Dagestánu. Kavkazská válka tím skončila.

Legendy spjaté se zajetím Šámila kolují dodnes a je jich nespočet. Všechny se však shodují v popisu nesmírné statečnosti Čečenců a hrdosti na svou zem. Rusové mají svou verzi této legendy, podle které Šámil při převozu do Petrohradu prohlásil, že kdyby tušil nesmírnou velikost Ruska, nikdy by se mu nepostavil.

Neobvyklý je i konec života imáma a jeho synů. Jeden ze synů skončil v ruské armádě a vysloužil si dokonce hodnost generála. Prostřední syn Kazi-Mohamed se během rusko-turecké války (1877-1878) přidal na stranu osmanské říše a podněcoval k povstání Dagestánců. S imámem samotným bylo zacházeno velice vlídně, byl čestným zajatcem cara Alexandra II. a zemřel až v roce 1871 při pouti do Mekky. Někteří považují za konec kavkazské války až den smrti Šámila.

Mezi následky kavkazské války patřil prudký pokles čečenského obyvatelstva z milionu na pouhých 226 171, jak je doloženo sčítáním lidu z roku 1897. Čečencům bylo zároveň zakázáno usazovat se v ekonomicky vyspělých oblastech.

6.1 Reakce na kavkazskou válku

Jednou z reakcí na téměř vyhlazující následky kavkazské války bylo přijetí nové súfijské *taríky* nazvané *zikrismus*. Jednalo se o čečenskou obdobu řádu *kádirijá* a jejím zakladatelem byl na Kavkaze Kunta-hadži Kišijev. Ten se ve svých kázáních k věřícím snažil o znovunastolení míru a odpuštění. Zpočátku byl tvrdě odmítán čečenskými bojovníky a byl dokonce pronásledován Šámilem samotným. Po vyčerpávajících bojích, utrpení a bídě, které s sebou na Kavkaz válka přinesla, však jeho učení začínal nabírat na síle. Jeho pacifismus ovlivnil i smýšlení spisovatele Lva Nikolajeviče Tolstého. Je ironií, že místo nadšení ze strany Ruska a snahy o utišení bojů, byl pacifista Kunta-hadži Kišijev chycen, uvězněn a v roce 1867 umírá. Spolu s opětovnými represemi ze strany Ruska došlo ke zmilitarizování i této pacifistické frakce. Další lokální i masová povstání proti okupaci a za nezávislost Čečenska se již vedla ve jménu *zikristů*. Represe nabývaly na síle, bohatí ruští majitelé vznikajících továren odmítali Čečence zaměstnat. V roce 1884 byl nakonec uzákoněn tzv. *Vremennoje položenije* (Prozatímní stav) potvrzující spoluvinu společenství horalů v podpoře povstalců a platící až do roku 1917.

7 Čečenský národ v 19. století

7.1 První světová válka a Kavkazané

Stovky Čečenců a Ingušů se zúčastnily první světové války na straně Rusů v tzv. divokých divizích. Car Mikuláš II. jim v roce 1915 zaslal děkovný dopis, kde mimo jiné vzkazoval tomuto hrdému národu vděčnost za chrabrost a hrdinství při pokoření germánských hord, na které Rusko nikdy nezapomene.

7.2 Naděje na nezávislost

Po únorové revoluci 1917 vyhlásily některé gubernie nezávislost a vznikly suverénní republiky na území Arménie, Gruzie a Ázerbájdžánu. Naděje Čečenců, Dagestánců a dalších kavkazských etnik na svobodu a nezávislost podporovala i řada sjezdů horských společenství snažících se o úplnou nezávislost na Rusku. Vznikla tzv. Horská republika, již uznalo mnoho států např. Německo, Rakousko-Uhersko, Bulharsko, Polsko a Turecko. Tradice Šámilova imamátu byla oživena a v roce 1919 sjezd čečenských a dagestánských představitelů ustanovil tzv. Severokavkazský imamát.

Nově vzniklý stát měl od počátku mnoho problémů. Prvním byly krvavé boje s kozáky, kteří nechtěli opustit svá nabytá území a ustoupit tak vracejícím se Čečencům z hor do nížin. Druhým byl bělogvardějský generál Anton Děnikin, který se chystal zaútočit na Moskvu a v roce 1919 vyhlásil násilnou mobilizaci mezi Kavkazany. Získanou svobodu si však horalové nechtěli nechat vzít a bránili se se zbraní v ruce. Rusové brutálně opláceli jakékoliv útoky a vypalovali desítky *aulů*, což přispělo k radikalizaci horalů. Čečenci se na chvíli v roce 1920 dokonce spojili i s bolševiky a postavili se bělogvardějcům, kteří se postupně z tohoto území stáhli, tzv. Rudá armáda však zůstala. Stalin tyto kontakty podporoval a součástí agitace byly i slogany: „Pro sovětskou vládu, pro šariju!“

Čečenci brzy vycítili pouhou výměnu okupantů a nechtěli si těžce nabytou svobodu nechat vzít. V roce 1920 vedl Said-bek, pravnuke samotného Šámila, protibolševické povstání. To bylo záhy krvavě potlačeno a Severokavkazský imamát zanikl. Na části jeho území byla v roce 1922 vyčleněna tzv. Čečenská autonomní oblast. V návaznosti na tento krok pak došlo ke sjednocení Ingušské a Čečenské autonomní oblasti do Čečensko-ingušské autonomní sovětské socialistické oblasti.

Rusko nadále pokračovalo ve smyšleném boji proti kontrarevolucionářům na Kavkaze a boji proti buržoaznímu nacionalismu v zemi, která buržoazii vůbec neměla. Během těchto cílených

represí bylo posláno přibližně 15 % čečenského obyvatelstva do koncentračních táborů. Reakcí bylo velké množství povstání, která byla vždy brutálně potlačena.

7.3 Rok 1944

Pod zástěrkou obvinění z kolaborace Čečenců a Ingušů s Němci došlo 23. února 1944 ke klíčovému bodu historie těchto národů. Masové deportace do odlehlých oblastí Střední Asie nepřežilo na 200 000 lidí. Opakování obrazů ze začátku druhé světové války je dechberoucí a nepochopitelné. Děti, starci a ženy byli naháněni do dobytčích vagonů a transportováni na východ. Za krutých podmínek mrazu, hladu a nemocí umírali po tisících. Mužům nepomohl ani fakt, že během druhé světové války bojovali v Rudé armádě. Jejich domovské *auly* byly vypalovány. Některé byly zapáleny i s jejich obyvateli. Nejzrůdnější doložená událost se stala v *aulu* Chajbach, kde bylo zaživa upáleno všech 700 obyvatel. Důvodem byl příliš náročný a nákladný přesun obyvatel.

Ti, co transporty přežili, neměli doklady, žili v bídě a v nelidských podmínkách. Tvořilo je maximálně 40 % z původního počtu obyvatel. Tato hluboká rána je dodnes živá v každé čečenské a ingušské rodině. Nová generace Čečenců byla ochotna udělat cokoliv, aby pomstila své prarodiče.

Sovětský vůdce Nikita Chruščov sjednal částečnou nápravu této deportace a vydal v roce 1956 výnos, podle kterého se Čečenci a Inguši mohli vrátit do své rodné vlasti. Ihned po smrti Stalina roku 1953 se již část deportovaných začala vracet nelegálně. Původní Čečensko-ingušská autonomní sovětská socialistická oblast, zrušená v roce 1944, byla obnovena v roce 1957. Problémem se však stala půda, kterou mezitím obsadili různí vystěhovalci z centrálního Ruska, kteří sem utíkali před válkou. Docházelo tak ke konfliktům mezi repatrianty a současnými obyvateli. V tomto bodě započala etnická nesnášenlivost mezi Čečenci a některými dagestánskými etniky. Repatrianti museli čekat na přidělení půdy, ale nebyl jim navrácen jejich původní majetek, ale kolchozem určené pozemky. V jejich rodném domě již většinou žil někdo jiný. V těchto dnech se začala psát historie nadcházejících ozbrojených konfliktů devadesátých let.

V roce 1958 došlo k rozsáhlým pouličním nepokojům v městě Grozném. Důvodem byl silný odpor místních obyvatel, převážně Rusů, k navrátilcům.

7.4 50. léta – období rusifikace

Od 50. let docházelo na území celého Sovětského svazu k násilné rusifikaci a sovětizaci. Úředním jazykem byla ruština. Čečencům a Ingušům byl znemožněn přístup ke vzdělání a

důležitým funkcím v jejich vlasti. Docházelo tak k cílené diskriminaci, která trvala až do 80. let. V roce 1989 mělo vysokoškolské vzdělání pouhých 4,67 % obyvatel republiky a jen 34 % mělo maturitu. Základní vzdělání nemělo téměř 16 % obyvatel. Také úroveň zdravotnictví byla děsivá.⁴

Rozšířením území Čečensko-Ingušska o čtvrtinu došlo ke snížení podílu původních obyvatel na 41 %. Usazovat se ve vysokohorských oblastech nebylo povoleno, aby tak nedošlo k posílení původních tradic.

Komunistické režimy jsou známy svým uměním falzifikovat dějiny, což učinil i sovětský komunistický režim v případě Čečensko-Ingušska. Zcela neuvěřitelně se z bájného a i Rusy uznávaného vojevůdce Šámila stal agent západních mocností. Kavkazské války za svobodu byly označeny za náboženské konflikty. Kavkazské národy měly údajně vždy snít o připojení k Rusku. Vrcholem však bylo označení brutálních deportací z roku 1944 „evakuacemi“ místního obyvatelstva před hrozbou vyhlazení národa Němci. Čečenci a Inguši nenáviděný generál Jermolov se dočkal svého pomníku přímo v centru Grozného.

Specifikum města Groznyj spočívalo ve vzájemné toleranci a soužití mnoha etnik. Rusové zde byli považováni za „našince“. Smíšená manželství byla zcela obvyklá. Nastalo tak relativně klidné období míru, které trvalo bezmála 30 let. Došlo k demografickému boomu, počet Čečenců se téměř zečtyřnásobil. Groznyj byl obýván převážně ruským obyvatelstvem, Čečenci zde tvořili maximálně třetinu.

Přes 70 % Čečenců a Ingušů bylo v roce 1989 zemědělsky aktivních.⁵ Nezaměstnanost však byla relativně vysoká, což vedlo k dojíždění za prací do Běloruska, na Ukrajinu či do Kazachstánu. Jednalo se převážně o nekvalifikované či sezónní práce ve stavebnictví a zemědělství. Mnoho mladých čečenských a ingušských mužů se začalo v těchto zemích usazovat natrvalo. Negativní stránkou oddělení se od svých rodin a *aulů* však byl vznik kriminálních sítí založených na vydírání a obchodu s kradeným zbožím.

Médii hojně rozšiřovaný a podporovaný obraz Čečence jako zaostalého barbara a mafiána byl součástí státní propagandy, která již měla v plánu vojenskou invazi do Čečenska.

4 SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt v Čečensku: minulost, současnost, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-066-7, s. 85.

5 SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt v Čečensku: minulost, současnost, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-066-7, s. 85.

7.5 Generál Dudajev a čečenské povstání

Zcela unikátní událost se odehrála v listopadu 1990 v Grozném. Byl svolán Kongres čečenského lidu, kterého se zúčastnilo přes tisíc delegátů. Jedním z pozvaných hostů byl i první čečenský generál Džochar Dudajev. Ve svých šestačtyřiceti letech působil staromódně, ale vzbuzoval respekt a dokázal si okamžitě zjednat pozornost.

Tento kongres byl zorganizován umírněným Leči Umachajevem, administrativně schopným mužem, který však o místo předsedy kongresu neměl nejmenší zájem. Tato pozice byla ponechána prázdná a čekalo se na vhodnějšího kandidáta. Tím se jednohlasně stal právě radikální generál Dudajev.

Kongres vyhlásil „Deklaraci nezávislosti“ a zároveň se jeho delegátům podařilo donutit Nejvyšší sovět Čečenska-Inguška k jeho přijetí. Byla to situace obdobná v mnoha dalších republikách Sovětského svazu, ale zásadní rozdíl byl v absenci organizované inteligence, která by se ujala role tvůrců nového nezávislého státu. V této zemi však panoval nepotismus a *tejpová* sounáležitost. Když se v roce 1989 dostal do čela Nejvyššího sovětu první Čečenec Doku Zavgajev, propukly v zemi obrovské oslavy, ale zároveň tento vůdce začal obsazovat do vysokých funkcí členy dvou mocných *tejpů*, ke kterým příslušela jeho rodina. Právě on stál za jmenováním Dudajeva generálmajorem, prvním čečenským generálem v sovětské armádě. V této pozici byl nasazen v Estonsku, kde veřejně podporoval politiku Borise Jelcina a považoval ho za vůdce demokratických hnutí v celém svazu. Sílicí celosvazové hnutí za nezávislost však začalo být potíráno silou a mnoho demonstrantů bylo zabito například v Lotyšsku. Ve chvíli, kdy hrozilo, že sovětská armáda bude nasazena také v Estonsku, odmítl Dudajev povolit přistání ruských letadel. Jelcin se osobně vypravil do Tallinu, kde podepsal smlouvu o přátelství s Estonskem a snažil se odvrátit další vojenský zákrok.

Je velkou ironií toku historie, že za impulzem k vyhlášení nezávislosti stál sám předseda ruského parlamentu Boris Jelcin, který měl údajně prohlásit, aby si Čečenci vzali tolik suverenity, kolik jí zvládnou. Ten získal během své návštěvy Grozného silnou podporu čečenských voličů. Podařilo se mu přesvědčit Čečence, že chápe jejich problémy a bude se jimi zabývat. Získal pak v červnových volbách 80 % hlasů od Čečenců a dokonce 99,7 % od Ingušů.

Mezitím Dudajev svolává 8. června 1991 nový Kongres. Radikálové mají již většinu, umírnění intelektuálové v čele s Umchajevem odcházejí.

Na další vývoj v Čečensku měl nepopiratelný vliv puč v Moskvě, během kterého byl Gorbačov uvězněn na dače Ústředního výboru a prohlášen za neschopného vykonávat svůj úřad ze zdravotních důvodů. Do čela obrany rodící se demokracie se postavil právě Boris Jelcin spolu s Čečencem Ruslanem Chasbulatovem. Tato situace uspíšila rozpad SSSR a odstoupení Gorbačova.

Dudajev okamžitě na tuto vyhrocenou situaci v Rusku reaguje a 19. srpna svolává demonstraci před budovu stranického ústředí. Každým dnem narůstá počet demonstrantů, přijíždějí mladí muži z hor. Komunismus se bortí, začíná čečenská revoluce. Rozhlas a televizní stanice jsou obsazeny. Do Grozného přijíždí diplomatický, ale nevypočitatelný Chasbulatov a promlouvá k davům. Nejvyšší sovět byl rozpuštěn a na jeho místě vzniká prozatímní Nejvyšší sovět. Očividná dohoda mezi Chasbulatovem a Dudajevem končí ve chvíli, kdy se Chasbulatov navrátí do Moskvy. Dudajev ruší prozatímní Nejvyšší sovět a funkci přebírá Kongres. Budova KGB v Grozném byla během pár vteřin a téměř bez výstřelu obsazena. Moskva začíná být situací v Čečensku znepokojena.

Ingušové vyhlásují 15. září nezávislost na Čečensko-Ingušsku a vytvářejí samostatnou Ingušskou republiku s rozhodnutím zůstat součástí Ruské federace.

Prezidentské a parlamentní volby v Čečensku se uskutečnily 27. října. Prezidentem byl zvolen 90 % hlasů „obránce čečenské svobody a chudých“ Džochar Dudajev. Volby byly chaotické, mnoho obyvatel nemělo žádné průkazy totožnosti. Hranice mezi Čečenskem a Ingušskem byla nejasná, a tak se některé ingušské oblasti voleb nezúčastnily. O chaotičnosti vypovídá i odhad počtu voličů, kdy je odhadován podle opozice na 15 % a podle stoupenců Dudajeva na 72 %.

Vzápětí, 1. listopadu 1991 Dudajev prohlašuje Čečensko za nezávislý stát. Ruslan Chasbulatov je následující den zvolen za předsedu ruského parlamentu a volby v Čečensku prohlašuje za neplatné. Mezi Moskvou a Grozným se schyluje k neodvratnému konfliktu. 7. - 8. listopadu Moskva vyhlásuje v Čečensku výjimečný stav. Ruský viceprezident Alexandr Ruckoj se ujímá vedení celé akce. Jelcin není k nalezení a Gorbačov odmítá podepsat souhlas s použitím vojsk. Přesto je vysláno na 600 výsadkářů ruského ministerstva vnitra do Grozného. Dudajev svolává parlament a jmenuje ministra války. Státisíce lidí vychází do ulic a obkličuje vojenskou základnu s výsadkáři.

9. listopadu Dudajev skládá prezidentskou přísahu na korán předložený Radou starších. Po dohodě s ruským ministrem vnitra V. Komisarovem dochází k tichému stažení ruských vojenských sil. Dudajev z celé situace vychází jako vítěz, hrdina a osvoboditel.

Představitelé většiny severokavkazských národů, zastoupených v Konfederaci národů Kavkazu, vyhlásují dobrovolnou mobilizaci na pomoc Čečensku, pokud by došlo k další ruské invazi. Během roku 1992 se Rusko opakovaně pokoušelo o pacifikaci rebelujících Čečenců, ale díky široké podpoře a blokaci postupu ruských vojenských jednotek dobrovolníky z řad Kumyků, Avarů, Laků a Ingušů se jim nepodařilo proniknout na čečenské území. Tyto akce měly zcela protichůdný účinek, než bylo zamýšleno, a Dudajev svou pozici ještě více upevnil.

7.6 Období mafiánského kapitalismu

Většina nově vznikajících nezávislých států bývalého Sovětského svazu měla nezměrné problémy a ekonomickými reformami. Všudypřítomný chaos jen nahrával prorůstání a sílení polokriminálních struktur. Tyto struktury z velké části kontrolovaly různá odvětví národního hospodářství, a také měly své zástupce v klíčových místních administrativních samosprávách. Národní majetek byl ve velkém rozkraden, násilí a nájemné vraždy se staly nedílnou součástí praktik těchto kriminálních struktur.

Tuto situaci navíc ztěžovalo nestabilní politické prostředí. Čečensko, klíčové pro tranzit ropy za dob SSSR, se stávalo rizikovou oblastí, kam si troufli jen ti nejotrlejší. Kriminální zvěle pod kontrolou různých klanů narůstala enormních rozměrů.

Moskva považovala Čečensko za volnou ekonomickou zónu, její jurisdikce neměla v reálu žádný vliv. Kontrola obchodů probíhajících přes toto území ze strany federálních orgánů byla nemyslitelná, a tak do ruského státního rozpočtu Čečensko nijak nepřispívalo.

Rozdíly mezi nejbohatší hrstkou vyvolených a většinou obyčejných Čečenců narůstaly. Státní zaměstnanci byli často bez platu, nemluvě o důchodech a sociálních dávkách, které nebyly vypláceny vůbec. Toto prostředí bylo živnou půdou pro různé kriminální živly a mafie. Násilně docházelo k vysídlování obyvatel ruského původu, ale ani jiná etnika nebyla ušetřena. Desetitisíce nečečeských obyvatel, například Arméni, Dagestánci, Židé apod. se stěhovaly ze země do Ruska. Mezi nimi bylo mnoho kvalifikovaných zaměstnanců, jejichž nedostatek měl vliv na zhoršování sociálně-ekonomické situace Čečenska.

Generál Dudajev věřil ve státem řízené hospodářství a nevěnoval dostatečnou pozornost nutným ekonomickým reformám, které probíhaly ve všech postkomunistických zemích. Snažil se o vybudování striktně prezidentského režimu, na což Čečenci nebyli zvyklí. Důležité posty obsazoval svým širokým příbuzenstvem, což dohromady vedlo k postupnému narůstání odporu vůči jeho režimu.

7.7 Občanská válka

V dubnu 1992 se na odpor proti Dudajevovi postavil i samotný parlament. Jeho poslanci prohlásili Dudajevovu vládu za nelegitimní. Ve chvíli, kdy se i Ústavní soud přiklonil k parlamentu, nechal ho Dudajev rozpustit.

Grozný se opět stal centrem nepokojů. Zde se shromáždili nejen ozbrojení přívrženci Dudajeva, ale i neméně vyzbrojení odpůrci režimu. Mrtví byli na obou stranách. Opozice požadovala referendum o důvěře parlamentu a prezidentovi, ke kterému však již nestačilo dojít. Dudajevovi přívrženci spolu se skupinou ozbrojenců pod vedením Šámila Basajeva rozehnali demonstraci a následně obsadili budovu městské rady. Na 60 demonstrantů bylo zabito. Z Dudajeva se tak postupně stával nepřítel a mnoho klanů jemu a jeho věrným vyhlásilo krevní mstu. Jeho autorita klesala a občanská válka de facto započala.

Oficiální vztahy mezi Moskvou a Grozným se přes různé delikty daly považovat za nadějně. Během roku 1992 a následně v lednu 1993 došlo k několika jednáním se snahou o vytyčení vzájemných politických, právních a ekonomických vztahů. V červenci 1993 Moskva navrhla zemi členství ve federaci se zvláštním statutem. To však pro parlament ani pro Dudajeva nepřípadalo v úvahu.

8 Politická situace před první rusko-čečenskou válkou

8.1 Napjatá atmosféra v Moskvě a rok 1993

V roce 1993 se Boris Jelcin ocitá v nelehké situaci. Dochází k obléhání a dokonce i k ostřelování samotné budovy parlamentu. Konflikt mezi kremelskou exekutivou a ruským parlamentem dosáhl svého vrcholu. Po nasazení speciálních jednotek Ministerstva vnitra dochází k zatčení vůdců vzpoury a k jejímu potlačení. Dudajev následně blahopřeje Borisu Jelcinovi k úspěchu. V následných parlamentních volbách dochází k nevídanému zisku ultranacionalistické strany Vladimíra Žirinovského a k postupnému procesu přechodu od liberálně směřované politiky k nacionalisticky laděným politikům. Touha mnohého lidu po opětovném nastolení mocné říše tak dostala konkrétní podobu. Boris Jelcin na tento fakt musel reagovat a rozhodl se soustředit pozornost na problematické regiony Ruska, jakými bylo Čečensko a Tatarstán.

Po následném odvolání umírněných poradců Borise Jelcina pro národnostní otázky, kteří se snažili o vyvážený a opatrný přístup k otázkám severního Kavkazu, byly dveře pro ozbrojené řešení v Čečensku otevřené. Klíčovou roli v tomto obratu „umírněného“ kurzu sehrál těeský kozák a zapřísáhlý odpůrce Dudajeva Sergej Šachraj. Ten byl na počátku roku 1994 jmenován vůdcem komise pro hovory s čečenskou stranou, čímž byla tato jednání předem odsouzena k nezdaru.

Blížící se prezidentské volby znamenaly pro Borise Jelcina jasnou volbu. Sílí protikavkazské nálady ve společnosti a narůstající nacionalismus nabízely Jelcinovi šanci k získání velkého počtu voličů při razantním řešení situace v Čečensku.

Ve chvíli, kdy došlo k podepsání smlouvy mezi ázerbájdžánskou vládou a energetickými společnostmi na západě o dodávce ropy z kaspických zásob, byl osud Čečenska zpečetěn. Pokud by ropovod vedl mimo území Ruska, což bylo s ohledem na nestabilní situaci v Čečensku jediné řešení, vliv Moskvy by tak znatelně klesl. Logickým a ospravedlnitelným řešením této patové situace tak byla ruská vojenská intervence do Čečenska.

9 První rusko-čečenská válka

9.1 Předehra

Invazi ruských vojsk předcházela na konci roku 1993 téměř dokonalá předehra v podobě stupňovaného nátlaku na vládu v Grozném se záměrem obnovit jednání o samostatnosti Čečenska, respektive odvolání tohoto požadavku. Souběžně ruská strana všemožně podporovala politicky a materiálně odpůrce Dudajevovy vlády. Mistrně tak využili spíše osobní, nežli politické rozepře. Nabídku řešení čečenského problému předložil Borisi Jelcinovi ministr pro národnostní a regionální záležitosti Sergej Šachraj.

Přelom roku 1993 a 1994 přinesl Čečensku další problém, a to částečnou blokádu republiky. Tu se s ohledem na vysokou kriminalitu a enormní nárůst ekonomických trestných činů v zemi podařilo Jelcinovi prosadit bez větších komplikací a protestů. Následovalo zřízení Prozatímní rady Čečenské republiky v Znamenskoje jejímž předsedou se stal jeden z velkých odpůrců Dudajeva, Umar Avturchanov. V čele ozbrojených oddílů Prozatímní rady stál Bislan Gantamirov, který Dudajevovi již před tím vyhlásil krevní mstu a jehož podnikání a vazby na čečenskou mafii byly veřejně známé. Dveře pro tok financí na podporu potírání terorismu a kriminality byly otevřeny. Konečně byly vypláceny důchody, dotace či sociální dávky, obyčejným lidem byla slíbena vyšší životní úroveň a stabilita výměnou za podporu nových struktur.

Během ruské amnestie v únoru 1994 byl propuštěn i Ruslan Chasbulatov, který nabízel možnou alternativu proti Dudajevovi. Pro Moskvu však byl jen těžko přijatelný s ohledem na jeho účast na parlamentní vzpouře v roce 1993, což je vnímáno jako jedna z největších a zásadních chyb Borise Jelcina ovládaného osobní záští. Místo toho se elitní oddíly Ministerstva obrany začaly chystat na invazi do Čečenské republiky. Akce rozličných čečenských kriminálních skupin zahrnující únosy a vymáhání výkupného byly Moskvou nekompromisně potlačeny i za cenu civilních obětí, čímž si Jelcinovo vojenské řešení získávalo podporu i u většiny ruských obyvatel. Veškeré snahy Dudajeva o mírová jednání byla zamítnuta. Moskva nyní byla v pozici, kdy jediná možnost zahájení rozhovorů byla podmíněna uznáním svrchovanosti Ruské federace.

Situace Dudajeva se stávala neúnosnou. V květnu 1994 na něj byl spáchán neúspěšný atentát, který nahrál Prozatímní radě a její snaze o Dudajevovo sesazení. Tak se i 30. července 1994 stalo. Rada požadovala zatčení Dudajeva, který na to reagoval vynesemím rozsudku smrti nad Umarem Avturchanovem pro vlastizradu.

9.2 Útok na čečenskou metropoli

Přes veškeré snahy Moskvou vyzbrojených složek Prozatímní rady se stále nedařilo dobýt Groznyj. Moskva začínala být netrpělivá. Ruští generálové se v listopadu 1994 rozhodli pro vlastní útok na hlavní město s armádou 1200 mužů a bohatou podporou tanků a letounů. Útok opět skončil nezdarem, neboť se Čečenci semkli proti vnějšímu agresorovi a zapomněli na své sváry. Utrpěl tím i statut Prozatímní rady, která teď začala být vnímána jako prodloužená ruka Moskvy. Kreml svou účast na této nepovedené vojenské akci popřel. Rozhovory se zajatými ruskými vojáky přenášené televizí po celém světě, však jasně poukázaly na ruskou stopu.

Této trapné situace obratně využil Džochar Dudajev, který požadoval výměnou za zoufalé zajatce potvrzení účasti Moskvy na útoku na Groznyj. Ruská armáda byla bezprecedentně ponížena. Dudajev doufal v následné uznání nezávislosti, ale měl tušit, že Moskvě nezbyvá nic jiného, než úplný opak a to invaze do Čečenska.

Letecká ofenzíva začala 28. listopadu 1994 útokem na letiště v Grozném. Půda byla připravena pro pozemní útok. Čečensko dostalo ultimátum, na které mělo pouhých 48 hodin. Jednalo se však pouze o kosmetickou úpravu budoucí invaze, jelikož ten samý den Rada bezpečnosti Ruské federace odsouhlasila vojenskou intervenci v Čečensku. K obnovení „ústavního pořádku“ mělo dojít okamžitě s cílem předejít občanské válce. Jelcin neopomenul ve svém projevu k ruskému lidu zdůraznit nadcházející jednání s představiteli Čečenska, které mělo zabránit krveprolití. K tomuto jednání však nedošlo, ani nemohlo dojít, jelikož byla zahájena okamžitá invaze do Čečenské republiky.

9.3 Počátek invaze

Soustředění pozemních vojsk v únoru 1995 na území Čečenska v počtu téměř 70 000 vojáků, přesun těžké techniky a zesílení letecké podpory svědčilo o snaze vyřešit tento konflikt rychle. Jelcin na otázky světových médií neodpovídal, jelikož byl hospitalizován s nenáročným chirurgickým zákrokem v nemocnici. Byl přesvědčen, že akce bude blesková a úspěšná.

Odpor civilního obyvatelstva byl však enormní. Nejednalo se ovšem pouze o čečenské občany, ale již i Inguško a Dagestán se postavilo invazním vojskům na odpor. Zastaralá vojenská technika, špatná komunikace a především nezkušené mladičci v řadách ruské armády, to vše ztěžovalo postup pozemních oddílů. Vojákům chyběl nejen řádný výcvik, ale i téměř nulové nadšení pro boj a odhodlání položit život za problém Čečenské republiky. Další překážkou byla i neochota některých generálů střílet do řad civilního obyvatelstva, zejména žen a starců. Přes veškeré snahy o vyprovokování obyvatelstva k útoku na ruské oddíly a tím k ospravedlnění použití síly, se někteří

generálové zároveň stavěli proti ozbrojenému zásahu proti vlastním lidem, jelikož na území Čečenska, Ingušska i Dagestánu tvořila ruská populace nemalou část. Zhoršující se prosincové počasí však postupu vojsk nepomohlo a znemožňovalo i letecké útoky na pozice povstalců. Moskva mezitím řešila nástupce Dudajeva, na jehož pozici již nebylo možné dosadit Umara Avturchanova. Jedním z kandidátů byl i vědec Akademie věd Ruské federace Salambek Hadžijev.

Na straně čečenských povstalců však byla zcela jiná situace. Vědomí boje za svobodu proti vnějšímu uchvatiteli a pocit boje za identitu národa zvyšovaly oddanost a nadšení bojovníků. Stále přítomný a nezapomenutý strach z deportací a likvidace národa je ještě posiloval. Strategie cukru a biče fungující v jiných oblastech je zcela nepřijatelná pro Čečence, jejichž povinnost je být mužem i za cenu položení života. Pro některé byl tento boj odvetou za smrt mnohých mužů předešlé generace během deportací. Je-li čest důležitější než život, není místo pro kompromisy. Kreml zvyklý na silové řešení jakýchkoliv problémů se tak ocital v neřešitelné situaci. Vědomí vlastní velikosti zaslepilo jeho chápání mocného protivníka.

Válka, která započala v roce 1994, trvala další dva roky. Problémy, kterým čelil Dudajev, byly zapomenuty. Národněosvobozenecký boj sjednotil znesvářené strany a Čečenci začali v Dudajevovi vidět hrdinu a proroka. K ozbrojeným oddílům dobrovolně mobilizovaných čečenských mužů se přidávali i wahhábištití dobrovolníci ze zahraničí a dohromady tak armáda činila zhruba 18 000 bojovníků. Domobrana však nadále tvořila největší část těchto oddílů.

Přes veškerá ujištění Borise Jelcina o neporušování ústavou zaručených práv, docházelo čím dál častěji k náletům na civilní cíle a bombardování měst a vesnic. Poznávací značky letadel byly zamalovány. Srovnání Grozného prakticky se zemí bylo přisouzeno výbuchům zapříčiněným povstalcí.

9.4 Tragický silvestr 1994

Nabubřelost ruských vojenských sil vedla k totálnímu neúspěchu při dobývání Grozného. Představa o rychlém obsazení Prezidentského paláce byla zcela scestná. Zaprvé, do města vjely nejprve tankové prapory bez podpory pěchoty. Zadruhé, nezkušení vojáci neměli zajištěné spojení s vedením a disponovali zastaralými mapami. Povstalci znalí terénu nechali tanky vjet do města, a pak v rychlém sledu zlikvidovali první a poslední tank, čímž znemožnili únik zbylých vozidel, která pak ostřelovali granátomety. Zatřetí, nálety ruských letadel likvidovaly nejen povstalce, ale i vlastní jednotky. Toto fatální rozhodnutí k útoku vypovídá o podcenění síly čečenského národa, ale i zcela postrádá základní vojenskou strategii. Naznačuje spíše, že k rozkazu k takto provedenému útoku došlo za jistých „pohnutých“ okolností oslav narozenin ministra obrany Pavla Gračova.

9.5 Obsazení Grozného

S ohledem na obrovskou početní převahu a bezohlednost k civilnímu obyvatelstvu ze strany federálních vojsk byl Groznyj v březnu 1995 i přes houževnatý odpor dobyt. Ztráty na životech byly rozsáhlé nejen v řadách vojáků na obou stranách, ale i mezi civilisty, jejichž velkou část tvořilo ruské obyvatelstvo žijící na prestižních adresách v centru metropole. Ke konci konfliktu to však nevedlo. Čečenské oddíly počítaly s nevyhnutelným dobytím Prezidentského paláce a již dopředu plánovali ústup do horských oblastí s případným vedením tzv. partyzánské války.

Pomoc povstalcům byla tvrdě trestána, vesnice a města byla bombardována, docházelo k bezprecedentnímu porušování lidských práv. To vše vedlo k ještě větší mobilizaci z řad čečenských obyvatel. Mezi odstrašující příklady přístupu Moskvy k civilnímu obyvatelstvu byly útoky na vesnici Samaški, Bamut, Novogrozněnskoje a další, ve kterých stařešinové donutili povstalce opustit vesnici, ale přesto byli obklíčení a vystaveni soustředěné dělostřelecké palbě. Přeživší muži byli popraveni během tzv. *začistek*, což bylo prohledávání domu od domu, znásilňování žen a popravy mužů. Lidé byli *zaživa* upalováni ve svých domech. K „prohledávání sklepů“ se používaly ruční granáty. Počet mrtvých byl v řádu stovek. Nikdo nebyl nikdy pohnán k trestní odpovědnosti. Čečenští povstalci se ocitli v kritické situaci. Rozhodli se tedy pro protiútok.

9.6 Bud'onnovsk

Šámil Basájev podnikl útok na území Ruské federace. Dne 14. července 1995 obsadil s ozbrojenci městskou nemocnici v městě Bud'onnovsk, kde se nacházelo přibližně tisíc lidí, kteří se stali jejich rukojmími. Za jejich propuštění požadoval okamžité stažení vojsk z Čečenska a zahájení jednání přímo s Borisem Jelcinem či premiérem Viktorem Černomyrdinem. Místo jednání však došlo k řešení nastalé situace silou, za což zaplatilo životem mnoho rukojmích bez větších úspěchů k osvobození nemocnice. Po prosbě ruského premiéra začalo vyjednávání, které mělo tři podmínky. Propuštění většiny rukojmích, možnost odchodu čečenských bojovníků za doprovodu sto padesáti rukojmích zpět do Čečenska a okamžité zahájení rusko-čečenských mírových jednání.

Basájev a jeho bojovníci byli vítáni jako hrdinové, ale je nutné podotknout, že Džochar Dudajev tuto akci veřejně odsoudil.

10 Poválečná situace

10.1 Mírová jednání

V Grozném začala mírová jednání 19. června 1995. Ruská strana byla zastoupena delegací složenou z armádních generálů Anatolije Kulikova a Vladimira Michajlova, na čečenské straně byl do čela vyjednávání postaven ministra spravedlnosti a generální prokurátor Usman Imajev. I přes snahu na obou stranách byla jednání velice komplikovaná, jelikož zásadní a neoblomný bod, samostatnost Čečenska, byl nepřijatelný a nediskutovatelný, jak pro Moskvu, která požadovala setrvání republiky pod správou Ruské federace byt' s rozsáhlejšími pravomocemi, tak pro Groznyj požadující úplnou nezávislost.

Přes všechny rozpory se podařil dílčí krok, podpis vojenské dohody o stažení federální armády, výměně zajatců a odevzdání zbraní povstalců. Politické otázky byly odsunuty na pozdější jednání. I přes tuto dohodu však federální armáda pokračovala v bombardování pozic povstalců a v útocích na některé obce podezříváné z podpory a ukrývání povstalců. Přístup ruské strany, řešící problémy silou a neochota některých generálů jednat s povstalcí, které považovali za teroristy, ale také tradice čečenských mužů požadujících vykonání krevní msty, byly vážnou překážkou k dodržení dohod. Přidáme-li k tomu přípravu říjnových voleb v Čečensku, ve kterých za nízké účasti zvítězil neskryvaně promoskevský Doku Zavgajev, a zároveň atentát na generála Romanova, zastánce mírového řešení, získáme třaskavou směs, která umožnila pokračování bojů na obou stranách. Mírová jednání byla pozastavena. Volby nebyly uznány za platné.

Na konci roku 1995 se podařilo Čečencům dobýt zpět některá velká města včetně druhého největšího města Gudermes pod vedením Salmana Radujeva, zetě Džochara Dudajeva. Ve vedení federální armády došlo k významným změnám. Jakékoliv snahy přímého jednání Dudajeva s Jelcinem byly Moskvou zamítnuty.

10.2 Dagestánský Kizljar

Během bojů s federální armádou stáli Dagestánci po boku svých „kavkazských bratrů“. O to více byl šokující útok Salmana Radujeva na dagestánský Kizljar. Vysvětlení útoku přítomností ruských oddílů v městě bylo nedostatečné a celá akce, která stála životy mnoha civilistů zcela neomluvitelná. Odsoudil ji i samotný Basajev. Následné obklíčení a útěk povstalců zpět do Čečenska znamenal první velkou trhlinu v názoru velké části světové veřejnosti na oprávněnost

požadavků Čečenců a na jejich národněosvobozenecý boj. Ruská strana tak získala ospravedlnění dalších bojů.

10.3 Prezidentské volby v Rusku

Blížící se prezidentské volby v Rusku vyžadovaly razantní řešení čečenské otázky a Boris Jelcin byl znepokojen pokračujícími boji s čečenskými partyzány, kteří zaznamenávali dílčí úspěchy. Nutnost ochrany státních zájmů v oblasti těžby ropy a její distribuce přes válčící Čečensko toto znepokojení jen posílila. Přímá jednání Jelcina s Dudajevem byla nevyhnutelná. V tento klíčový moment, který by byl Čečence výhrou, ale pro Moskvu ztrátou tváře a znemožněním, došlo k likvidaci Džochara Dudajeva přímým zásahem raketou. Načasování bylo dokonalé. Z Džochara Dudajeva se pro Čečence stal národní hrdina a někteří dlouho věřili, že stále žije a je schován na tajném místě, kde vyčkává na svůj návrat.

10.4 Nástupce Dudajeva

Krátce po smrti Dudajeva zastával funkci prezidenta Zelimchán Abdumuslimovič Jandarbijev, příslušník *tejpu* Kalchoj a zakladatel Vajnachské demokratické strany v roce 1990, velitel obranných bojů v Grozném, který byl od roku 1993 v roli viceprezidenta. Logicky se tak stal pokračovatelem obnovených mírových jednání a po tajné návštěvě Borise Jelcina na letišti v Grozném došlo k podpisu dohody o zastavení bojů. Původně Jandarbijev odmítal zasednout za jeden jednací stůl spolu s Dodu Zavgajevem, ale nakonec na jednání do Moskvy s přítomností Zavgajeva odletěl. Po celou dobu těchto jednání pokračovaly v Čečensku těžké boje. Velké ztráty na životech civilního obyvatelstva však nahrávaly do rukou lidem jako Basajev, požadující vítěznou válku až do konce a následnou plnou nezávislost Čečenské republiky. Jandarbijev byl těžce kritizován za svou účast na moskevských jednáních a jeho pravomoc k těmto jednáním byla zpochybňována.

Boris Jelcin se stal opět prezidentem po těsném vítězství v druhém kole. Poradcem pro otázky národní bezpečnosti byl samotným Jelcinem jmenován generál Alexandr Lebed', o kterém se zmíníme později.

Přes veškeré dohody pokračovalo bombardování vesnic v Čečensku, což vedlo k opětovnému posílení intenzity odporu povstalců a jejich útoku na Groznyj se snahou o jeho znovudobytí. Tento útok se odehrál 6. srpna a během necelých dvou dnů se jim podařilo dostat metropoli pod povstaleckou kontrolu. Ve městě zůstalo okolo 10 000 zaskočených a zcela obklíčených ruských vojáků.

10.5 Podpis Chasavjurské mírové dohody

K podpisu tzv. Chasavjurské mírové dohody došlo 31. srpna 1996. Na podepsání této smlouvy se aktivně podílel Alexandr Lebed', zastánce mírového řešení v Čečensku a plukovník Aslan Maschadov. Válka v Čečensku, která měla na svědomí desetitisíce civilních obětí, tak oficiálně skončila, ale status republiky v této smlouvě zmíněn nebyl. Politické řešení se odsunulo až na rok 2021. Pohled na otázku statusu se však lišil. Čečenská strana si vyložila druhý článek dohody o vztazích mezi Ruskou federací a Čečenskou republikou jako oficiální uznání nezávislosti Čečenska. I přes částečný úspěch podpisu této dohody a dodržení stažení federálních vojsk se do budoucna jednalo spíše o destabilizační prvek. Nyní přišla na řadu jednání o budoucí podobě země, byla ustanovena společná komise bojující proti kriminalitě a zajišťující postupnou ekonomickou a sociální obnovu republiky. Zkušený dělostřelecký plukovník a signatář Chasavjurské mírové dohody Aslan Maschadov byl zvolen novým Čečenským prezidentem. Na setkáních s Borisem Jelcinem v Moskvě se mu podařilo vyjednat uvolnění přibližně 800 miliard rublů na poválečnou obnovu Čečenské republiky. Nestabilní situace v Rusku, ale i růst extremistických nálad v Čečensku však znemožňovaly diskuse o statusu této kavkazské země.

10.6 Nezávislost Čečenska

Krátké tříleté trvání nezávislosti Čečenska můžeme považovat za doklad nepřipravenosti této společnosti na vybudování nezávislého fungujícího státu a udržení jeho stability. Zdáli je toho příčinou válkou vyčerpaná společnost či nedostatečná civilizační vyspělost se můžeme jen dohadovat. Je však faktem, že klanové uspořádání společnosti bez pevných státních struktur a státních kontrolních mechanismů spolu s nepotismem, všeobecnou vyzbrojeností a rostoucí organizovanou kriminalitou, vzniku fungujícího nezávislého státu nepomáhá.

Poválečný chaos byl úrodným podhoubím pro různé kriminální skupiny. Na druhou stranu to byla jedna z mála možností výdělku. Továrny, železnice, školy, nemocnice a další infrastruktura byly srovnány se zemí, pole zaminována, byty a domy rozbombardovány. Absolutní nezaměstnanost mladých je vrhala do spárů kriminálních skupin či náboženských fanatiků. Touha po pomstě a otázka hrdosti čečenských mužů a žen nedávala zapomenout zločinům napáchaným federální armádou. Nezřídka docházelo k únosům za výkupné, lynčování proruských spoluobčanů, krevním mstám. Tato společnost měla jen málo, co by nabídla mladé generaci, která vyrůstala se zbraní v ruce. Pocit vítězství nad neporazitelnou ruskou armádou jim poskytoval jistý pocit výjimečnosti, až vyvolenosti a nadřazenosti.

Myšlenka Šámilova imamátu znovu ožila. Mizivé vzdělání, nedostupnost informací a nedostatek fakty podložených studií o historii Čečenska dával prostor pro nacionalistické názory a přesvědčení vyvolenosti čečenského národa jako budoucího jádra jednotného islámského státu.

Maschadovi se rovněž nedařilo odstranit neustálé a rostoucí soupeření mezi *tejpy*, díky němuž se obzvláště horalské klany, které tvořily jádro odporu, dostaly do vlivných pozic. Čečenci nezvyklí na centralizaci moci a správy se nadále soustředili okolo svých rodových *tejpů*, kde si budovali nové a silné pozice. Vydírání zhanobených klanů, únosy a nekonečná krevní msta hrozily vypuknutím občanské války.

10.7 Posílení islámského sebeuvědomění

Tradiční sociální struktury umožnily islámu nejen přežít období intenzivních represí 50. a 60. let minulého století, ale umožnily mu i přesun z původních oblastí horalů dolů do měst. Tříletá rusko-čečenská válka pocit islámského sebeuvědomění jen posílila. Zidealizování doby Šámilova imamátu, které Čečenci označují za „zlaté období“ napomáhal i nedostatek psaných pramenů o průběhu velkých kavkazských válek 19. století. Mýty a legendy plné hrdinských činů se předávaly z generace na generaci a nabývaly na velikosti. Hrdina Dudajev byl považován za ideál islámského vůdce, i když on sám se nedržel přísných pravidel islámu, dokonce usiloval o vybudování sekulárního státu.

Islám se po roce 1996 začal politizovat. Chybějící státní aparát, neutěšený sociální a ekonomický stav společnosti a zároveň neexistující zákony čím dál více uvolňovaly místo islámu a jeho pravidlům. Sám prezident Jandarbijev uzákonil povinné předměty do škol jako například zákon islámu a arabštinu. Novým trestním zákoníkem se stala kopie súdánského zákoníku vycházejícího z práva šariíja. Byl zakázán prodej a konzumace alkoholu a drog, byly zřízeny šarijské soudy a veřejné popravy zastřelením. Nástupce Jandrabijeva Maschadov uzákonil povinnost všech zaměstnavatelů k zřízení prostor pro modlitbu, *namáz*. Přesto, toto vše bylo pro sílící snahu o návrat čistého islámu nedostačující.

10.7.1 Islámské učení wahhábismus a politika

Wahhábismus je islámské učení z poloviny 18. století, které vzniklo na Arabském poloostrově kolem Muhammada ibn Abd al-Wahhába ibn Sulejmana at-Tamíni z Nadtidu. Tento náboženský reformátor hlásal nutnost obnovení čistoty raného islámu tzv. as-saláf as-salih (saláfismus). Termín saláfismus je přijatelnější než wahhábismus odkazující na jméno al-Wahháb. Identifikovat se se jménem člověka by mohlo být považováno za smrtelný hřích (idolatrie). K tomuto učení se hlásí řada teroristických skupin včetně al-Kájdy. Saláfité odmítají kouření

tabáku, hudbu, zpěv, tanec, ale také oslavy narození Proroka či uctívání světců. Učení se snaží o očistu co největší části společnosti a je založeno na principech bratrství všech muslimů bez ohledu na národní příslušnost, barvu pleti, rasu či sociální postavení. Přísná disciplína, přesně vymezená práva tak z islámu činí nábožensko-politickou instituci. Saláfité považují džihád za ozbrojený boj za šíření pravé víry, který je povinností každého muslima. Obrací se tak i proti vlastním bratrům, které nepovažuje za pravé muslimy, pokud s nimi nesdílejí jejich vidění čistého islámu. Samotní muslimové se tak mohou stát odpadlíky víry, či nevěřícími.

Saláfismus se tak stal možností získání identity pro radikalizovanou mládež vyrůstající ve válce. Stal se pro ně prostředkem protestu proti tradicionalistickým formám společnosti. Klanová hierarchie byla pro mladé lidi příliš neislámská. Možnost vymanit se z komplikovaných vztahů čečenské společnosti, osamostatnit se a seberealizovat se jako vyvolený téměř nešlo odmítnout. Pocit naprosté svobody zastínil i realitu naprostého omezování přísnou disciplínou džihádistů.

Prezident Maschadov toužící po míru a kompromisu se snažil o politizaci islámu, pomocí něhož by sjednotil všechny Čečence, ale bezúspěšně. Napětí mezi wahhábisty a stoupenci súfijských řádů neustále rostlo. Džihádisty nezajímala vstřícná gesta Maschadova v podobě islamistické rétoriky a snahy o dodržování šariji. Maschadov tedy v roce 1998 jmenoval svým viceprezidentem Šámila Basajeva, sympatizanta sálafitů. Moc Basajevova klanu sahala od kontroly ropných vrtů až po státní funkce. Maschadova snaha o mír a relativně stabilní vztahy s Ruskem byly vnímány jako slabost. V červnu 1998 došlo v Gudermesu k eskalaci napětí, když se ozbrojené oddíly wahhábistů odmítly podřídit jednotkám Maschadova. Při bojích zemřely desítky ozbrojenců. Wahhábisté následně ustoupili do Urus-Martanu a soustředili se na získávání dalších stoupenců. Maschadov byl donucen reagovat a propustil z vlády všechny stoupence wahhábistů. S pomocí Achmata Kadyrova, čečenského muftíma se snažil o diskreditaci „sekty“ wahhábistů.

Maschadov nakonec v roce 1999 vyhlásil plně šarijskou vládu a předešel tak obvinění ze strany džihádistické opozice z bezbožného režimu. Tento tah měl však i své slabiny v podobě faktického popření čečenské ústavy, na které byl ale prezidentský úřad závislý. Basajev této patové situace využil a vyhlásil potřebu imáma, jelikož Maschadov již nadále de facto není prezidentem. Oslabení legitimacy prezidentského úřadu a tím i destabilizace celého státu byla impulzem pro odhodlané džihádisty k útoku na Dagestán s cílem osvobození a očištění pravých muslimských bratří. První krok ke sjednocení severního Kavkazu pod vlajkou islámu byl učiněn.

10.8 Útok na Dagestán

První útok na Dagestán proběhl 2. srpna 1999 za pomoci ozbrojenců radikálního křídla dagestánských džihádistů Avara Magomedova. Útok samotný byl pod vedením Šámila Basajeva. Bez jediného výstřelu obsadili řadu vesnic v příhraničí a vyhlásili zde islámský stát Dagestán. Sám Basajev se prohlásil za emíra tohoto státu. Nepočítali však s odporem obyvatelstva, které je považovalo za okupanty, spolu s federálními ruskými vojsky se jim postavilo a ozbrojence donutilo k ústupu. Prezident Maschadov tento Basajevův útok veřejně odsoudil. Přesto se vztahy mezi Dagestánem a Čečenskem masivně zhoršily. Dagestánci považovali Basajevův útok jako projev nevděku Čečenců a ne jen jako ojedinělý akt extremistické skupiny. Čečensko se ocitlo v izolaci.

10.9 Napětí v Rusku

Atmosféra v Rusku roku 1999 byla silně napjatá vzhledem k blížícím se volbám do Státní dumy a následujícím prezidentským volbám v roce 2000. Boris Jelcin již nemohl potřeť kandidovat na prezidentský úřad. Finanční machinace a skandály Jelcinovy rodiny a jeho přívrženců budily nemalý rozruch a nespokojenost s vládou Jelcina stoupala. Byla mu vyčítána katastrofická ekonomická situace, devalvace rublu z roku 1998, ale i válka v Čečensku a zruinování ruské armády.

Velké šance na prezidentský post měl moskevský starosta Jurij Lužkov. Nepřátelství mezi Jelcinovou a Lužkovovou rodinou však bylo dobře známé. Oblast vlivu Lužkova sahala až do vlivné Most-Banky a k oligarchům. Boris Jelcin musel jednat rychle. Na post ministerského předsedy jmenoval do té doby nevýrazného Vladimíra Putina, šéfa FSB. K tomuto jmenování došlo v době útoku na Dagestán a Putin se ostře a rozhodně vymezil vůči teroristům z Čečenska. Pocit ponížení po porážce v Čečensku začal ustupovat. Rusové cítili šanci o znovunalezení velikosti národa jako za časů Petra Velikého a znovusjednocení federace.

Po úspěšně protiteroristické akci v Dagestánu začala hvězda Vladimíra Putina strmě stoupat. K tomu přispělo i bravurní využití řady výbuchů v ruských městech a jejich označení za teroristické činy Čečenců. Výbuchy v obytných domech v dagestánském Bujnasku, ale i ve Volgodonsku a v samotné Moskvě připravily o život na tři sta civilistů. Pochybnosti o čečenské stopě trvají dodnes, včetně možnosti organizace těchto útoků ruskými bezpečnostními službami, ale obratnost projevů Vladimíra Putina stavějícího se do role ochránce nevinných ruských obyvatel a osvoboditele Dagestánu přesvědčila většinu ruských obyvatel. Nic nesjednocuje tolik jako strach a pocit ohrožení. Rusové začali organizovat hlídky a docházelo dokonce i k lynčování mnohých podezřelých či „čečensky“ vypadajících mužů.

Od těchto teroristických činů se veřejně distancoval nejen čečenský prezident Maschadov, ale i samotný Šámil Basajev. Při zpětném pohledu je jasné, že o druhé rusko-čečenské válce bylo již rozhodnuto. Rusko začalo navyšovat produkci ve zbrojovce v Tule ještě před výše zmíněnými výbuchy, které však případné invazi daly legitimitu, podporu veřejnosti a dokonce i morální rozměr.

Během silvestrovského projevu Boris Jelcin překvapivě rezignoval na svou funkci z důvodu vyčerpání a přenechal ji premiérovi Putinovi. Následující volby Vladimir Putin přesvědčivě vyhrál. Druhé rusko-čečenské válce tak již nic nestálo v cestě.

11 Druhá rusko-čečenská válka

11.1 Počátek nebo pokračování konfliktu?

Srovnáme-li první a druhou rusko-čečenskou válku, najdeme hned několik zásadních rozdílů. Ruská federální armáda se poučila ze svých chyb z bojů předešlých. Touha po pomstě za ponižující porážku a ztrátu pocitu neporazitelnosti byla silnou motivací, která v první válce zcela chyběla. Podpora vyzbrojených a vycvičených elitních jednotek dodávala velení na jistotě. Zvýšil se počet placených poloprofesionálních vojáků tzv. *kontraktníků*.

Výrazná změna čekala i samotnou organizační strukturu armády a taktické metody vedení války. Tradiční důraz na těžkou techniku byl doplněn flexibilnějšími a mobilnějšími operačními jednotkami. Každá jednotka obsahovala taktickou skupinu, skládající se z brigád, pluků a divizí s podporou dělostřeleckých a leteckých jednotek. Toto členění umožňovalo rychlejší možnost seskupování oddílů s lepší koordinací a dostatečným technickým vybavením, které v první válce téměř chybělo. Zvýšila se tak i osobní zodpovědnost velitelů na nižších stupních, kterým byla umožněna vlastní iniciativa na základě aktuálních podmínek.

Velitelem ruských vojsk se stal generálplukovník Viktor Kazancev, který velel čtyřem teritoriálně vymezeným operačním skupinám. Toto rozdělení umožňovalo vedení bojů na několika frontách zároveň. Plánování invaze čerpalo zkušenosti i z nedávné vojenské operace NATO v Jugoslávii, které potvrdilo účinnost masivního nasazení letectva způsobujícího zásadní škody nepříteli. Tento způsob útoku měl znemožnit soustředěný odpor a snížit počet ztrát u pozemních jednotek, které tvořily největší počet obětí v ruské armádě během první války. Tato taktika se výstižně nazývá „taktika vypálené půdy“. Použití nedovolených zbraní masové destrukce a porušování Ženevských konvencí by samo o sobě vystačilo na další samostatnou práci.

11.2 Invaze

Během září 1999 se jednotky ruské armády soustředily v Dagestánu v rámci protiteroristické operace. Snažily se zabránit průniku extremistů do dalších regionů a destabilizaci ruské federace. 18. září vstoupily federální jednotky oficiálně na území Čečenska. Jednotky postupovaly rychle k řece Těrek a do konce října byla vytvořena tzv. bezpečnostní zóna na severu země. Došlo k částečné izolaci Čečenska, přerušení dodávek elektřiny a zničení telefonního systému. To téměř znemožňovalo koordinaci Čečenských ozbrojenců, kteří měli nedostatek informací.

Od konce září docházelo k masivnímu bombardování metropole Groznyj. Používání zakázaných kazetových raket přímo na civilní obyvatelstvo bylo Moskvou tiše tolerováno. Oficiálně se však Ministerstvo obrany distancovalo od bombardování tržišť a obydlených částí města, popřípadě byly tyto útoky svedeny na lokální boje mezi „bandity“.

Další fáze invaze probíhala od poloviny října do konce roku 1999. Cílem byla blokáda Grozného a dalších klíčových měst a vesnic. Na politické rovině učinil V. Putin další krok k legitimizaci invaze, prohlásil režim prezidenta Maschadova za nelegitimní a jakákoliv možná jednání tím smetl ze stolu. Bylo zapotřebí nové proruské vlády, kterou měl zajistit Putinem propuštěný bývalý starosta Grozného, který byl odsouzený za masivní krádež veřejných financí určených na rekonstrukci poválečné republiky. Exilová vláda se začala dávat dohromady.

Mezitím federální jednotky postupovaly na Groznyj. Masivní bombardování stálo život stovky až tisíce civilistů, dalších 200 000 lidí se stalo běženci a pokoušelo se dostat na území Inguška. V tom jim však bylo bráněno ruskými vojáky, kteří pod záminkou, že chtějí údajně zabránit útěku banditů ze země, zdlouhavě určovali identitu běženců. Jelikož se jednalo v naprosté většině o ženy, děti a starce, je jasné, že šlo pouze o snahu donutit běžence k návratu do měst a využít je tak jako živé štíty usnadňující případné jednání s ozbrojenci. Toto podezření se potvrdilo, když byla prokázána existence telegramu jednoho z generálů (V. Šamanova) se zákazem odchodu obyvatel Čečenska za jeho administrativní hranice. Toto nařízení neuposlechl pouze prezident Inguška Ruslan Aušev a další vlna 300 000 uprchlíků se tak dostala až na území Inguška. Desítky dalších běženců zemřely na podchlazení a vyčerpání během dlouhých pochodů přes hornaté oblasti Čečenska.

11.3 Útok na Groznyj

Poslední fází invaze byl útok na samotný Groznyj v situaci, kdy ruská armáda kontrolovala bezmála 50 % čečenského území. Počet ruských vojáků výrazně překračoval limity dohody o konvenčních zbraních v Evropě z roku 1990. Informace o počtu ozbrojenců na čečenské straně se výrazně liší a pohybují se v rozhraní počtu 12 000 až 40 000 mužů.

Přes urputný odpor čečenských ozbrojenců v obcích přilehlých ke Groznému došlo k úplnému obklíčení metropole 4. prosince 1999. Informační kampaň vedená letecky shazováním letáků cílila na vyhnání ozbrojenců samotnými obyvateli Grozného. Úzkým koridorem, který však byl pod systematickou palbou, byl umožněn odchod uprchlíků z města, což však nebylo možné pro starší a nemohoucí obyvatele nezřídka ruské národnosti. Odhady počtu civilistů, kteří zůstali uvězněni v Grozném, jsou 15 000 až 50 000 lidí.

Aktivní fáze bojů započala 23. prosince a koncem ledna 2000 Rusové obsadili 50 % rozbombardovaného města. Pokus o ústup povstalců do horských oblastí byl znemožněn minovými poli okolo metropole a neustálou dělostřeleckou palbou. Groznyj byl obsazen.

Partyzánská válka včetně různých teroristických útoků pokračovala až do 16. dubna roku 2009, kdy byl stav protiteroristické operace oficiálně zrušen.

11.4 Oběti druhé rusko-čečenské války

Vojenské ztráty na ruské straně čítaly okolo 14 000 vojáků, oficiálně bylo přiznáno 4 000 zabitých. Na čečenské straně se jednalo zhruba o 10 000 zabitých. V řadách civilistů se jednalo o číslo mnohonásobně vyšší. Oficiální ruské zdroje uvádí 14 000 lidí, podle sdružení ruských nevládních nezávislých organizací Memorial se jednalo přinejmenším o 80 000 civilistů. Čtvrt milionu uprchlíků přežívalo v uprchlických táborech a přes půl milionu lidí přišlo o střechu nad hlavou.

12 Mezinárodní reakce na první rusko-čečenský konflikt

12.1 Média

Jádrem každé politiky je komunikace. K prostředkům komunikace patří také média, která můžeme označit za společenské instituce, které produkují a distribuují různé informace a poznatky. Tyto informace je možné sdílet v tištěné podobě (noviny, časopisy) nebo mluveným slovem (rozhlas, televize, internet atd.). Tato média, obracející se na široké masy obyvatelstva, nazýváme masová média. S nástupem internetu se dá hovořit o narůstajícím vlivu masových médií a jejich schopnosti ovlivňovat a tvořit politické názory, hodnoty a postoje. Spolu s poklesem vlivu rodiny a sociální třídy, které nazýváme primární faktory politické socializace, se masová média stala přímou součástí politického procesu. Prostřednictvím televizního vysílání a díky jeho rozšíření téměř do každé rodiny od 50. let 20. století má každý občan možnost být téměř „přímým“ svědkem událostí, které se odehrávají na druhé straně planety. Totéž platí o podávání informací z válečných zón. Nesmíme však opomenout fakt obrovského pole možné manipulace s událostmi pomocí vybraných záběrů a vhodně zvolených komentářů.

V následující kapitole se zaměříme na mezinárodní reakce a jejich rozdílnost v případě první a druhé rusko-čečenské války. Pokusíme se potvrdit předpoklad převládajícího odsouzení prvního konfliktu a ruské invaze, kritizující soustavné porušování Ženevských konvencí a lidských práv s výjimečnými pochybeními i na straně čečenských bojovníků, zatímco v druhé rusko-čečenské válce se již jedná o rozporuplné mezinárodní reakce odsuzující narůstající teroristické útoky a porušování lidských práv i z čečenské strany.

12.2 Mezinárodní organizace

V obecném pohledu považujeme za mezinárodní organizace sdružení tří a více států, která jsou ustanovena za účelem naplnění společných cílů. Základem je vlastní mezinárodní subjektivita a jednání prostřednictvím vlastních orgánů.

Za počátek vzniku mezinárodních organizací můžeme považovat první polovinu 19. století. Jejich množství postupně narůstá až k dnešnímu počtu přibližně 300 organizací. Tyto organizace můžeme dále rozdělit mezi univerzální, regionální a subregionální s ohledem na jejich geografický záběr. Dalším měřítkem je i oblast jejich působení např. organizace bezpečnostní, lidskoprávní,

hospodářské apod. Patří mezi ně například Organizace spojených národů, Evropská Unie, Rada Evropy, NATO aj.

13 Reakce na první rusko-čečenský konflikt

13.1 Ruská nestátní televizní stanice NTV

Jedním z prvních médií přinášejícím drastické záběry přímo z bojiště na Severním Kavkaze, byla i nestátní televizní stanice NTV. Záběry mrtvých ruských vojáků, ale i čečenských žen a dětí vyvolaly silnou protiválečnou vlnu a veřejnost odsuzovala iniciátory tohoto konfliktu, který ruská strana nazvala „obnovení ústavního pořádku“ a důsledně se vyhýbala slovu válka. Dlouholetá propaganda státní televize, poukazující na kriminální živly a mafii původem z Čečenska a snahu o definitivní skoncování s nimi, tak dostávala první trhliny. Snaha o rychlou a vítěznou válku měla pozitivně zapůsobit na voliče Borise Jelcina, ale její prodlužování spolu s nepopíratelnými válečnými zločiny mělo opačný efekt.

13.1.1 TV Ostankino

Veřejná ruská televize referovala v lednu 1995 o zbytečných civilních obětech konfliktu a zapojení prominentních ruských politiků, například ministra obrany Pavla Gračova, do různých ekonomických afér a podvodů. Jeho případné zapojení do vraždy ruského novináře Dmitrije Cholordova v roce 1994 vzbuzovalo také velké pochybnosti o jeho věrohodnosti. Všechny tyto faktory vedly k vzrůstajícímu odporu ke konfliktu. Dalším bodem kritiky byl i negativní obraz stavu ruské armády a chybná rozhodnutí velení armády, která stála život tisíce mladých odvedenců.

13.1.2 British Broadcasting Corporation – BBC

Během první rusko-čečenské války BBC referuje o žádosti čečenského prezidenta Aslana Maschadova o mírové hovory s Moskvou, ale je odmítnut. Moskva je poprvé ochotna připustit případné chyby při postupu v Čečensku a těchto chyb lituje. Ministr zahraničních věcí Igor Ivanov ohlásil připravenost Ruska k okamžitému ukončení konfliktu pod podmínkou, že se povstalci vzdají, což je pro Čečenskou republiku nepřijatelné. Ivanov vycestoval do Helsinek k pokračování diskuse o této záležitosti s norským předsedou OSCE Knutem Vollebaekem. Vollebaek se pokusil o povolení vstupu a přítomnosti zástupců OSCE v regionu, ale vstup na čečenské území jim byl Moskvou zamítnut. Situaci tak mohli sledovat pouze ze sousedního Inguška a mohli tak podat svědectví o kritické situaci v uprchlických táborech na hranici s Čečenskem.

13.1.3 The Guardian

Mezinárodní vydání britského deníku The Guardian publikovalo výroky představitelů čečenského vedení, ale i ruské strany. Podle Šamila Basajeva byl postup ruské armády typický

bezohledným přístupem k lidským životům na obou stranách konfliktu. Stav vlastních vojáků ruskou armádu absolutně nezajímá. Rychlé obsazení Grozného bylo jasnou prioritou za jakoukoliv cenu.

Sergej Kovaljov, komisař prezidenta Jelcina pro lidská práva, s tímto výrokem souhlasil. Sám se ocitl uvězněn v prezidentském paláci během ruského silvestrovského útoku na tento palác. Dokonce obvinil vojenské velitele ze lži, když prohlásili, že je palác dobyt, což nebyla pravda. Odsoudil nezáměrné velení o vlastní raněné, vězněné a mrtvé vojáky.

Ruští zajatci popisovali zmatek při útoku na palác. Chyběly jim informace, ale i samotný plán útoku. Intenzivní bombardování města zasáhlo i vlastní ruské oddíly a svědčilo o zoufalství a bezohlednosti vedení ruské armády.

13.1.4 Rada Evropy

Ve své zprávě z roku 1996 dochází Rada Evropy k závěru, že s ohledem na porušování lidských práv v Čečensku nemůže být Ruská federace vnímána jako právní stát a nesplňuje tak podmínky nutné k členství v Radě Evropy. Situace podle Rady Evropy zůstává v Čečensku problematická, mezinárodním pozorovatelům nebyl umožněn vstup do země ani v rámci dozoru nad probíhajícími volbami, čímž jsou z jejich pohledu výsledky voleb zpochybnitelné.

Od prosince 1995 došlo k eskalaci bojů v Čečensku a existují svědectví o stovkách civilních obětí během útoků na město Gudermes. Sliby ruské strany z července roku 1995 nebyly dodrženy a nadále dochází k cíleným útokům na civilní cíle, včetně kobercových náletů.

Zároveň však také Rada Evropy odsoudila teroristický útok Čečenců na nemocnici v Dagestánu. Požadavek na přísné vyšetření a potrestání viníků zodpovědných za násilí a porušování lidských práv v detenčních táborech nebylo vyslyšeno. Přiznání porušování lidských práv v letech 1994 až 1995 na území Čečenska musí být reflektováno ruskou stranou, ale zatím tak nebylo učiněno.

13.1.5 Human Rights Watch

Podle zprávy organizace Human Rights Watch jednotky ruské armády pokračují ve vážném porušování lidských práv obklíčením oblastí s civilním obyvatelstvem, palbou na kolony uprchlíků, rabováním a ničením soukromého majetku, únosy civilního obyvatelstva, popravami, znásilňováním atd. Jedním z nejhorších masakrů se odehrál 6. dubna 1995 ve vesnici Samaški v západní části Čečenska, kde došlo k zabití 100 až 200 civilistů. Rusko tímto porušuje protokoly Ženevské dohody. Ve své zprávě organizace nadále upozorňuje na porušování článku 4, který zakazuje mučení, mrzačení a jiné fyzické tresty.

13.1.6 Organizace spojených národů

Rezoluce generálního shromáždění číslo 2444 z roku 1968 ustanovuje standardy k rozlišení mezi civilisty a vojáky, nadále zakazuje bití, mučení a špatné zacházení se zajatci. Dne 27. února 1995 vydala komise zabývající se lidskými právy prohlášení, ve kterém vyjadřuje hluboké znepokojení nad nepřiměřeným použitím síly Ruskou armádou v Čečensku. Pozorovatelům OSN následně nebyl umožněn vstup do regionu.

13.1.7 Evropská unie

Alain Juppé, francouzský ministr zahraničí, dal 9. března 1995 Moskvě jasně najevo, že EU je připravena použít ekonomický tlak na prezidenta Jelcina, aby ukončil porušování lidských práv v Čečensku. Zároveň Juppé pohrozil spolu s kolegy z Německa a Španělska možným neuzavřením mezinárodní obchodní dohody s Ruskem, která byla dohodnuta roku 1994. Dále Rusko vyzval k okamžitému obnovení mírových jednání a umožnění dodávek humanitární pomoci do regionu.

14 Reakce na druhý rusko-čečenský konflikt

14.1 The Brown Journal of World Affairs

Článek Emila Paina z roku 2001 popisuje události související s rusko-čečenskými konflikty a zcela jasně upozorňuje na změnu v reakci ruské veřejnosti na první a druhý konflikt. Zatímco během roku 1994 byla ruská veřejnost spíše lhostejná k událostem na Severním Kavkazu, postupně narůstal odpor k silovému řešení krize a během bombardování Grozného a jiných civilních cílů dokonce vedl k protiválečným demonstracím. Podle výzkumného centra ROMIR byly v roce 1995 dvě třetiny respondentů proti silovému řešení.

V roce 1999 však situace byla zcela odlišná. Rozdíl nastal již v samotném označení akce, která se v první válce nazývala „operací pro obnovení pořádku“, nyní se již v druhé válce přejmenovala na „operaci pro neutralizaci terorismu“. Průzkum názorů veřejnosti uskutečněný opět centrem ROMIR z července roku 1999 ukázal, že 82% ruské populace je pro odtržení Čečenska od Ruské federace, ale v říjnu 1999 bylo již 65% respondentů pro udržení Čečenska v Ruské federaci a i za cenu použití síly.⁶

Tuto rychlou změnu kursu lze přičíst několika faktorům. Jedním z nich je odsouzení útoku Čečenců v čele s Basajevem na Dagestán. Dalším je osoba Vladimíra Putina, který vzbuzoval pocit znovunabytí statusu velmoci držící železnou rukou Ruskou federaci pohromadě.

Nemalý podíl na změně nálad však měly i teroristické útoky na obytné domy v Rusku, či únosy civilistů za účelem výkupného. Nešťastný zásah NATO v Kosovu a obhajoba bombardování civilních cílů s odkazem na vyšší principy poskytl Putinovi i morální aspekt.

14.2 BBC

Stephen Mulvey ve svém článku popisuje cenzuru zpráv z bojiště a poukazuje na dezinformace rozšiřované ruskou stranou. Zdůrazňuje různá svědectví o porušování lidských práv ruskými vojsky a znemožnění přístupu novinářů do regionu. Na druhou stranu se již objevují dezinformace i na straně čečenských povstalců a snaha o naverbování nových bojovníků džihádu s pomocí médií. Kredibilita těchto informací utrpěla výrazné škody po zveřejnění uspokojivého

⁶PAIN, Emil. 2001. *From the First Chechen War Towards the Second* [online]. The Brown Journal of World Affairs 8, no. 1. [cit. 18.2.2022]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/24590171>.

zdravotního stavu uvězněného generála Michaila Malofejeva, který byl již dva dny před zveřejněním této informace nalezen mrtev.

V dalším článku ze 7. prosince 1999 autor kritizuje ultimátum Ruska obyvatelům Grozného, aby buď uprchli, nebo zemřou. Dále uvítal pozdržení finanční pomoci Mezinárodního měnového fondu Rusku ve výši 400 milionů liber. Vyjadřuje názor Robina Cooka, ministra zahraničí Velké Británie, který chápe obavy Ruské federace z terorismu sílícího v Čečensku, ale zároveň odsuzuje plošné řešení tohoto problému útoky na civilní cíle a obyvatelstvo. Tři britští novináři byli v té době uneseni a zavražděni čečenskými bojovníky.

14.3 Organizace spojených národů

Zpráva Rady pro lidská práva při OSN z dubna roku 2000 znovu zdůrazňuje hluboké znepokojení nad útoky na civilní obyvatelstvo ruskou armádou. Upozorňuje na zvýšené množství uprchlíků, ničení infrastruktury a rostoucí humanitární krizi. Rada je však zároveň také hluboce znepokojena doloženými útoky na civilní obyvatelstvo i ze strany čečenských bojovníků.

14.4 Human Rights Watch

Zprávy o neakceptovatelném chování čečenských bojovníků byly zveřejněny například 12. ledna 2000. I přes množství zpráv o porušování lidských práv ze stran ruské armády se začaly častěji objevovat informace i o krutém přístupu wahhabistů k civilnímu obyvatelstvu. Na rozdíl od prvního konfliktu nebylo umožněno obyvatelům malých vesnic jednání s ruskou stranou konfliktu. Snaha „vyhnat“ čečenské bojovníky z centra vesnic byla protistranou tvrdě trestána. Množství těchto excesů narůstalo se zvýšeným počtem bojovníků z různých islámských zemí, kteří nebojovali za svobodu Čečenska, ale za svatou válku.

15 Závěr

V úvodu této práce jsem krátce uvedla důvod volby tématu. Každý, kdo navštívil místo jakéhokoliv válečného konfliktu, se snaží pochopit příčiny vraždění a násilí, či je naopak zcela vytěsní. Potřeba vyrovnat se s takovou zkušeností je však společná všem.

Studiem historie čečenského národa, která je zkráceně popsána v první kapitole, se pokoušíme o vhled do vnitřních pocitů a názorů Čečenců a zároveň je zde popsána síla tradice tohoto národa. Při hlubším pochopení tradice krevní msty a otázky mužské cti a hrdosti kavkazských národů je zcela pochopitelný neodvratný vývoj první rusko-čečenské války.

Vítězství v tomto konfliktu lze přičíst nejenom výše zmíněnému fenoménu, který stmeluje národy severního Kavkazu, ale také totální nepřipravenosti na straně ruské armády. Zoufalá snaha o rychlé vítězství ruských jednotek považovaných za neporazitelné zde narazila na urputnost a jednodušnost odporu národa bojujícího za své sebeurčení a zachování. Nejen toto zoufalství, ale i typický přístup velmocí k silovému řešení problému vedly k porušování lidských práv a k likvidaci nepřítele za jakoukoliv cenu, včetně ceny nejvyšší, kterou jsou životy civilního obyvatelstva.

Tento nerovný, ale v závěru přesto vítězný souboj „Davida s Goliášem“ měl na své straně i veřejné mínění většiny obyvatel okolních zemí, ale zároveň i obyvatel samotné Ruské federace a ostatního světa. S ohledem na situaci v postsovětském prostoru a snaze mnohých republik o sebeurčení, lze jasně poukázat na nesouhlas veřejnosti s tímto konfliktem a volání po mírovém řešení čečenské otázky.

Výroční zprávy citovaných mezinárodních organizací jasně odsuzují porušování mezinárodních dohod a smluv ze strany Ruské federace a snahu o navázání rozhovorů s představiteli Čečenské republiky za účelem uzavření příměří a řešení nastalé situace diplomatickou cestou.

Tento téměř jednohlasný názor na první rusko-čečenský konflikt však dostává výrazné trhliny po útoku na Dagestán, který byl významným spojencem v bojích o nezávislost Čečenska. Kultura státnosti však v mladé republice zcela chyběla a polní velitelé často neuznávali prezidenta Maschadova a problémy svých klanových oblastí si řešili po svém. V kombinaci se zcela zničeným hospodářstvím a společností rozdělenou na sekulární nacionalisty na jedné straně a džihádisty na straně druhé byla jistá forma občanské války nevyhnutelná. Všechny tyto faktory vedly k výše zmíněnému útoku Šamila Basajeva na Dagestán. Tento odsouzeníhodný čin však nebyl připisován jednotlivci, ale celému čečenskému národu.

Krátce po výbuších v Moskvě a jiných městech, připisovaných opět čečenským bojovníkům se rozhořela druhá rusko-čečenská válka. Ta již však nesla název protiteroristické operace a nejen ruská veřejnost se začala přiklánět k názoru, že čečenský terorismus musí být zastaven. I přes opětovnou kritiku bezohledného bombardování vesnic a měst, mučení a rostoucí počet civilních obětí, získala tato válka pachut' terorismu a není již vnímána jako pouhý boj o nezávislost. Výroční zprávy výše citovaných mezinárodních organizací a vybraných médií v reakci na druhou rusko-čečenskou válku shodně upozorňují na porušování lidských práv nejen ze strany Kremlu, ale také na čečenské straně. Podezření ze spáchání bombových útoků na ruské civilní obyvatelstvo, i když dodnes nepodložené, vnáší na sebeurčující boj Čečenců stín terorismu.

Následné Moskvou podporované dosazení Achmata Hadži Kadyrova a jeho klanu do čela Čečenské republiky vedlo k rozštěpení sil odporu a k táhlému partyzánskému boji plnému krevní msty, únosů a likvidací nežádoucích osob na obou stranách. Z únosů se stal výnosný způsob výdělků, který však opět zpětně zesiluje pocit veřejnosti, že boj Čečenců za nezávislost již není tím hlavním důvodem pokračujících bojů.

Předpoklad různých přístupů veřejnosti, médií i mezinárodních organizací k první a druhé rusko-čečenské válce považují za dostatečně podložený a částečně i prokázaný. Úplnost a objektivnost médií a zpravodajů výše zmíněných mezinárodních organizací je však ovlivněn znepřístupněním oblasti až do počátku 21. století a nedostatkem objektivních a nestranných pozorovatelů. Zároveň by byla potřeba studia a srovnání mnohem širšího spektra médií.

Současná situace v zemi pod vládou klanu promoskevských Kadyrovců je křehce stabilní. Představa, co by mohlo nastat při změně u kormidla, je však velice znepokojující.

Zdroje

AMNESTY INTERNATIONAL. *Russian Federation: Normalization in Chechnya must bring accountability* [online]. [cit. 3.2.2022]. Dostupné z: <http://bit.do/eNCww>.

BBC. Chechnya discussion blocked at UN [online]. BBC [cit. 3.2.2022]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/516844.stm>.

COLEAȘĂ, Maria-Cristina. 2017. *The International Response to the Chechen Wars*. Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Studia Europaea; Cluj-Napoca City [cit. 3.2.2022]. ISSN 12248746. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.24193/subbeuropaea.2017.2.06>.

DIAMOND, Jared M. *Osudy lidských společností: střelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*. 3. vyd. V Praze: Columbus. ISBN 80-724-9047-8.

EICHLER, Jan a Lukáš TICHÝ. *USA a Ruská federace: komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013. ISBN 978-80-87558-16-4.

FRANCIS, Céline. „*Selective Affinities*”: *The Reactions of the Council of Europe and the European Union to the Second Armed Conflict in Chechnya (1999-2006)*. Europe-Asia Studies. 2008. ISSN 0966-8136.

GALL, Carlotta a Thomas de DE WAAL. *Čečensko: vítězství a prohry*. Praha: Themis, 2000. Studie (Themis). ISBN 80-85821-79-6.

GOMEZ, Victor a Pete BAUMGARTNER. *Russia Rules out further Talks with Dudaev Leadership* [online]. [cit. 3.2.2022]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/1140880.html>.

HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-115-1.

HUMAN RIGHTS WATCH. *Russia: Making Justice Count in Chechnya* [online]. [cit. 3.2.2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/legacy/reports/1995/Russiaa.htm>.

HUMAN RIGHTS WATCH. *Chechen Fighters Endanger civilian Lives* [online]. [cit. 3.2.2022]. Dostupné z: www.hrw.org/news/2000/01/12/chechen-fighters-endanger-civilian-lives

Idjot vojna cholodnaja [online]. 2000. Gazeta Kommersant [cit. 3.2.2022]. Dostupné z: <https://www.kommersant.ru/doc/144629>.

MEEK, James. 1995. *The Russians are trying to take Grozny at any price* [online]. The Guardian [cit. 3.2.2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/1995/jan/03/chechnya.jamesmeek>.

MULVEY, Stephen. 2000. *Analysis: Chechen war on the web* [online]. BBC [cit. 3.2.2022]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/619180.stm>.

ORGANIZATION FOR SECURITY AND COOPERATION IN EUROPE. *Annual Report 1995* [online]. [cit. 8.2.2022]. Dostupné z: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/14563.pdf>.

PAIN, Emil. 2001. *From the First Chechen War Towards the Second* [online]. The Brown Journal of World Affairs 8, no. 1. [cit. 18.2.2022]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/24590171>.

PROCHÁZKOVÁ, Petra. *Aluminiová královna: rusko-čečenská válka očima žen*. Praha: Lidové noviny ve spolupráci s Gender studies, 2003. ISBN 807106632X.

SOULEIMANOV, Emil. *Endless war: the Russian-Chechen conflict in perspective* [online]. New York: Peter Lang, 2006. ISBN 3-631-56040-0 [cit. 8.2.2022]. Dostupné z: <http://bit.do/eNzMX>.

SOULEIMANOV, Emil. *Etnifikace obrazu nepřítele v čečenském konfliktu* [online]. Mezinárodní politika. 2007, ISSN 0543-7962 [cit. 1.2.2022]. Dostupné z: <http://www.dokumentyir.cz/MP/MPArchive/2007/MP082007.cel%E9.pdf>.

SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt v Čečensku: minulost, současnost, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-066-7.

SOULEIMANOV, Emil. *Meziválečné Čečensko (1996-1999), wahhábismus a příčiny dagestánské invaze. Mezinárodní vztahy*. 2006. ISSN 0323-1844.

THE PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF EUROPE. *Opinion 193. 1996. Application by Russia for membership of the Council of Europe* [online]. [cit. 10.9.2021]. Dostupné z: <http://bit.do/eM7eg>.

THE PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF EUROPE. *Resolution 1055. 1995. Russia's request for membership in the light of the situation in Chechnya* [online]. [cit. 11.2.2022]. Dostupné z: <http://bit.do/eM7eA>.

THE PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF EUROPE. *Resolution 1201. 1999. - Conflict in Chechnya* [online]. [cit. 11.10.2021]. Dostupné z: <http://bit.do/eM7d9>.

THE PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF EUROPE. *Resolution 1240. 2001. Conflict in the Chechen Republic – recent developments* [online]. [cit. 11.10.2021]. Dostupné z: <http://bit.do/eM7dy>.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Hadži Murat*. 3. vyd. v Albatrosu. Přeložil Jan CAHA. Praha: Albatros, 1979. Zlatoroh (Albatros).

TRAYNOR, Ian. 2000. *Chechen president calls ceasefire*. The Guardian [online]. 2000. ISSN 0261-3077 [cit. 10.12.2021]. Dostupné z:

<https://www.theguardian.com/world/2000/apr/21/chechnya.iantraynor>.

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL. *Security Council Resolution 1440* [online]. [cit. 12.1.2022]. Dostupné z: <http://unscr.com/en/resolutions/1440>.

UN Commission on Human Rights, *Commission on Human Rights resolution 2000/58 Situation in the Republic of Chechnya of the Russian Federation*, 25 April 2000 [online], E/CN.4/RES/2000/58 [cit. 1.2.2022]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/3b00f2ba44.html>.